

Sendikalar ve Adil Geçiş

Mevcut Durum, Potansiyel
ve Kısıtlar

Global Climate Strike
Küresel İklim Grevi

Bu rapor **Doç. Dr. Ceyhun Güler** ve **Dr. Öğr. Üyesi Seher Demirkaya** tarafından Avrupa İklim Eylem Ağı (CAN Europe) ve Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) için hazırlanmıştır.

Raporun tamamına <https://www.disk.org.tr> ve <https://caneurope.org/> adreslerinden ve QR kodu okutarak ulaşabilirsiniz.

Redaksiyon: Nazan Bağ
Mizanpaj: Erhan Teksöz

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)

22 işkolu sendikasını sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı temelinde bir araya getiren ve yaklaşık 245 bin işçiyi temsil eden bir sendikal konfederasyondur. 1967 yılında kurulan DİSK, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) üyesidir. Daha fazla bilgi için: <https://www.disk.org.tr>

Climate Action Network (CAN) Europe (Avrupa İklim Eylem Ağı), iklim değişikliğiyle mücadele eden Avrupa'nın önde gelen sivil toplum koalisyonudur. 40 ülkeden 200'den fazla üye organizasyonu ile 1.700'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu ve 40 milyondan fazla yurttaşı temsil eder ve Avrupa çapında sürdürülebilir kalkınma, iklim ve enerji politikaları için çalışır. Daha fazla bilgi için <https://caneurope.org/>

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM Kavramsal ve Tarihsel Açıdan Adil Geçiş	7
İklim Değişikliği ile Mücadelede Sosyal Politika İçkin Bir Stratejinin Önemi	7
Adil Geçiş İlişkin Kavramsal Çerçeve	8
Emek Odaklı Bir Yaklaşım	8
Önleyici ve Telif Edici Politikalar	10
Adalet Temelli Bakış Açısı	10
Çok Kapsamlı Bir Boyut	11
Adil Geçiş İlişkin Tarihsel Süreç	12
Sendikal Bir Talep Olarak Adil Geçiş	12
Farklı Toplumsal Hareketlerle Temas	12
Adil Geçişin Uluslararası Nitelik Kazanması	13
Adil Geçiş Talebinde Sosyal Diyalogun Yeri ve Önemi	13
Sadece Danışma Değil Karar Mekanizmalarına da Etkin Katılım	14
Çevre Demokrasisi	14
Sosyal Diyalogu Mümkün Kılan Demokratik Rejimler	15
Çok Taraflı Diyalog ve Farklı Çıkarların Temsili	15
Uzlaşmacı Yaklaşım	15
Adil Geçiş Talebinin Uluslararası Dayanakları	15
Birleşmiş Milletler Belgelerinde Adil Geçiş	15
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	16
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı	16
Paris İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP21): Paris Anlaşması	16
Katowice İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP24): Silezya Dayanışma ve Adil Geçiş Bildirgesi	17
Glasgow İklim Değişikliği Konferansı (COP26): Glasgow İklim Paktı	18
Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri	19
Avrupa Birliği'nde Adil Geçiş	19
Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Adil Geçiş	20
Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı	20
Adil Geçiş Fonu	21
Uluslararası Çalışma Standartları Açısından Adil Geçiş: Herkes için Sürdürülebilir Ekonomiler ve Toplumsal için Adil Geçiş Kılavuzu	22
Uluslararası Sendikal Hareket ve Adil Geçiş	22
Adil Geçiş Merkezi	23
Sendikalar ve İşverenler Arası Koalisyon	24
Yeni Toplumsal Sözleşme	24
II. BÖLÜM Sendikal Stratejiler Bağlamında Türkiye'de Adil Geçiş Tartışmaları	27
Araştırma Yöntemi ve Bulgular	27
Türkiye'ye İçkin Bir Adil Geçiş Tartışması İhtiyacı: Avrupa Merkezli Bir Kavram Olarak Adil Geçiş	28
Türkiye'nin Uluslararası Düzenlemelere Yaklaşımı	29
Ulusal Düzeydeki Çalışmalar	30
Etkin Bir Adil Geçiş Gündemi Adına Yasal Koşulların Sürece Uyumlu Hâle Getirilmesi	31
Çalışma Şekilleri ve Çalışma Düzenine İlişkin Alternatifler	32
Adil Geçiş İçin Sendikal Hakların Bütünlüğü: Örgütlenme Özgürlüğü, Toplu Pazarlık ve Grev Hakkı	33
Adil Geçiş Tartışmalarında Sosyal Diyalogun Janus Yüzü: Taraflar Arası Çok Boyutlu İş Birliği	36
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Bakımından Adil Geçiş	40
Sosyal Güvenlik Hakkı Kapsamında Adil Geçiş	41
Mesleki Eğitim ve Mesleki Yeterlilikler Alanında Yapılabilecekler	42
SONUÇ	45
KAYNAKÇA	47

1 Bölüm

KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN ADIL GEÇİŞ

İklim Değişikliği ile Mücadelede Sosyal Politika İçin Bir Stratejinin Önemi

İklim değişikliği ile mücadelede fosil yakıt enerji üretim sistemlerinden sıfır karbon enerji sistemlerine geçiş süreci, karmaşık teknolojik ve ekonomik etkilerinin yanında toplumsal anlamda da belirleyici bir etkiye sahiptir. Söz konusu dönüşüm sürecinin teknolojik ve sosyo-ekonomik adaletsizliklere yol açmaması, üzerinde durulması gereken önemli konular arasındadır (Wang and Lo, 2021: 1). Karbondan arındırılmış ve sürdürülebilir bir ekonomik modele geçişin, toplumsal açıdan da faydalı olabilmesi için geçişin neden olabileceği toplumsal sorunların dikkate alınması gerekir (TU-DCN, 2019: 18).

İklim değişikliğiyle mücadele ve doğaya saygılı sürdürülebilir bir üretim sürecinin oluşturulması noktasında, üzerinde önemle durulan konulardan biri de istihdam politikalarıdır. Çevre politikalarıyla şekillenen dönüşüm sürecinin istihdam üzerindeki olası etkisi, bu doğrultuda sıklıkla tartışmalara neden olmuştur. İklim politikalarının üretim sistemle-

rini dönüştürmesiyle ortaya çıkacak olan yeni istihdam alanları ve bu istihdam alanlarının gerektirdiği vasıf düzeyleri, mevcut iş gücü arzı ile iş gücü talebi arasındaki dengenin özellikle vasıf düzeyinde sağlanabilmesi adına, eğitim ve adaptasyon süreçlerine ilişkin yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmaktadır. Enerji geçiş süreçleriyle birlikte bazı işlerin ortadan kalkacak olması, olası dönüşüm sürecinin istihdam üzerinde oluşturacağı etkilerden bir diğeridir. Bunun yanında endüstriyel sektörlerde birçok işin organizasyonel anlamda değişecek olması yeni organizasyon modellerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmektedir (Rosemberg, 2010: 134-135; ILO, IOE and ITUC, 2008: 3). Sıfır karbon üretim sistemlerine geçişten bazı ekonomik sektörlerin olumsuz etkilenerek olması da üzerinde durulması gereken konulardandır. Kısacası, çevre politikaları kapsamında güçlendirilen ve dönüştürülen üretim süreçlerinin istihdam üzerinde doğrudan ve dolaylı çok sayıda etkiye sahip olacağı açıkça görülmektedir.

Enerji geçiş süreçlerinin istihdam üzerindeki yukarıda değinilen etkilerinin, uygun istihdam politikaları ve sosyal politikalar geliştirilmezse işçi sınıfı, aileleri ve toplumlar üzerinde telafisi güç sorunlar oluştu-

racağı açıkça görülmektedir. Enerji geçiş süreçlerinin, uygun sosyal politikalarla desteklenmemesi durumunda; kitlesel işsizliklerin görülmesi, esnek ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması, sosyal güvenlik risklerinin ortaya çıkması, ciddi eğitim ihtiyaçlarının oluşması, güç ve refahın belirli kişilerde toplanması, vergilendirmede adaletsizlik görülmesi, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasında kutuplaşmanın ortaya çıkması, iş gücü talebi ile iş gücü arzı arasında uyumsuzluğun görülmesi, ücretlerin durağanlaşması, eşitsizliğin artması gibi sorunlar yaşanabilecektir (Degryse, 2016; Güler, 2019). Bahsedilen sorunlar, doğrudan işçiler ve aileleri üzerinde son derece olumsuz ekonomik ve toplumsal etkiler oluşturacak niteliktedir. Belirtmek gerekir ki, gerçekleştirilen tartışmalarda, sadece yaşanan dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenen kesimler değil, dolaylı olarak bu dönüşümün etkilerini hisseden gruplar da dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla enerji geçiş süreçlerinde yaşanacak olan dönüşümün ortaya çıkaracağı sorunların, bütün bir toplum üzerinde ciddi anlamda olumsuz etkiler oluşturabileceği açıkça görülmektedir. Bu nedenle düşük karbonlu enerji alanlarına geçiş sürecinde yaşanacak olan dönüşümün, toplumsal adalet kaygısını gözeterek

gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Dönüşüm tartışmalarında sıklıkla dile getirilen sürdürülebilirlik vurgusunun adalet olgusundan bağımsız olarak ele alınamayacağı kabul edilmelidir. Bu kapsamda enerji ve iklim sorunlarına yönelik çözüm arayışlarının, eşitlik ile adalet talebi ve beklentisi etrafında şekillenmesine yönelik tartışmalar ön plana çıkmaktadır (Wang and Lo, 2021: 1-2). Bu nedenle çevreye duyarlı üretim sistemlerine geçiş sürecinde ortaya çıkacak toplumsal sorunların önlenmesi adına, çevre politikaları ile sosyal politikaları bir arada ele alan ve uygulayan, toplumsal adalet temelli bir dönüşüm sürecinin oluşturulması anlayışıyla hareket edilmelidir.

Adil Geçişe İlişkin Kavramsal Çerçeve

Emek Odaklı Bir Yaklaşım

Adil geçişi kavramsallaştırma çalışmaları, enerji üretiminin dönüşümü ile ekonomik dönüşüm sürecini birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele almayı gerektirmektedir. Bu doğrultuda adil geçişi, çevreyi koruma çabalarının işçilerin ve toplumun refahının önüne

geçmesini engelleyecek emek odaklı bir anlayış olarak tanımlamak mümkündür (Wang and Lo, 2021: 2).

Fosil yakıtlara dayalı enerji üretiminden düşük karbonlu enerji üretim sistemlerine geçişle birlikte, çekilmenin gerçekleştiği alanlarda çalışanların işlerini kaybetmeleri ile ortaya çıkan işsizlik sorunu, adil geçiş talebinin ortaya çıkmasının temel nedenleri arasındadır. Özellikle 1970'li yıllarda, ilk olarak sendikalar tarafından dile getirilen adil geçiş kavramı "sendikal bir talep" olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde sendikaların, işçileri kitlesel işsizliklere karşı koruma çabalarının yoğunlaştığı görülmüştür. Kısacası, işçi sınıfına dayalı bir kavramsallaştırma çabası, 1970'li yıllarda uygulanan çevre politikalarının istihdam üzerindeki olumsuz etkisinden yola çıkarak hareket etmiştir. Enerji alanında yaşanan dönüşüm sürecinde işsizliğin önlenmesine yönelik adil geçişin dar anlamı, ilerleyen dönemlerde iklim değişikliği ile genel bir mücadeleyi ve düşük karbonlu işlere geçiş sürecinde ortaya çıkan istihdam sorunlarının çözümüne yönelik önerileri de gündeme alacak şekilde genişlemiştir. Bu amaç doğrultusunda iklim değişikliği ile mücadeleyi odağına alan sürdürülebilir bir ekonominin oluşturulması ve eş zamanlı olarak insan onuruna yakışır istihdam olanaklarının sağlanması adil geçiş talebinin temel hedefleri arasında yer almıştır (Rosemberg, 2010: 141; ITUC, 2017b: 2-3; Wang and Lo, 2021: 2). Bunun da ötesinde, hiç kimseyi dışarıda bırakmadan genel bir toplumsal adalet arayışı içerisinde hareket edilmiştir. İklim değişikliği ile mücadele sürecinde üretim ilişkilerinin ve üretimde öncelikli alanların/sektörlerin değişmesiyle birlikte yaşanan dönüşümden işçi sınıfının olumsuz etkilenmemesi, ortaya çıkan sorunlara yönelik çözümlerin işçi sınıfını ve ailelerini gözetilen politikalar eşliğinde ele alınması adil geçiş talebinin temel prensiplerinden olmuştur.

Adil geçişi genel itibarıyla farklı ilkeler altında gruplandırmak yerinde olacaktır. Bu ilkeleri;

- İnsana yakışır yeni işlerin yaratılması adına çevre dostu faaliyetlere yatırım yapılması,
- En savunmasız grupların korunması adına kap-

samlı sosyal koruma (emeklilik, işsizlik sigortası vb.) politikaları üretilmesi,

- Aktif iş gücü politikalarının hazırlanması,
- Sosyal diyalog, toplu pazarlık, sosyal katılım ve yönetim süreçleriyle uyumlu çözüm arayışlarının desteklenmesi,
- Etkin sosyal politikaların oluşturulması adına bilgi akışını sağlayan araştırmalar gerçekleştirilmesi,
- Yeni sektörlere ve işlere uyumun sağlanması adına çalışanların becerilerinin geliştirilmesi ve yeniden eğitim, olarak sıralamak mümkündür (Kenfack, 2018: 28; TUDCN, 2019: 10-11; Olsen, 2010: 295).

Sürdürülebilir ekonomi politikalarının, insan onuruna yakışır çalışma koşullarının, işçilerin ve ailelerinin temel hak ve özgürlükleri ile sosyal çevrelerine duyarlı ve saygılı politikaların, adil geçiş talebi ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmelidir. İklim politikalarıyla uyumlu bir ekonomi politikasının ve üretim anlayışının oluşturulması sürecinde işçileri derinden etkileyecek sorunların önlenmesi ve bu sorunların çözümü için uygulanabilecek stratejiler, adil geçiş talebinin temel kaygıları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda adalet temelli politikaların geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla doğaya saygılı bir dönüşüm sürecinde güçlü sosyal güvenlik ağlarının oluşturulması ve insan onuruna yakışır yeni işlerin yaratılması adil geçiş talebi kapsamında ön plana çıkmaktadır. Adil geçiş talebi doğrultusunda ortaya konulan anlayış, yenilenebilir enerji yatırımlarının artması ve fosil yakıt kullanımının azaltılmasının yanı sıra üretimin farklı sektörlerde kayması sonucu üretimin durduğu veya azaldığı sektörlerde istihdam edilen işçilerin karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri sorunlara yönelik etkin çözüm önerileri üzerinde durmaktadır. İlgili çözüm önerileri kapsamında sorunun öznesi olan işçiler ve aileleri bir bütün olarak dikkate alınmakta; böylece toplumun tamamını gözetilen kapsayıcı bir adalet anlayışı dikkat çekmektedir (Kohler, 2016; Labour Network for Sustainability, 2022; Özyer, 2016: 43-44; Kenfack, 2018: 27). Konuya genel olarak bakıldığında, adil geçiş talebinin iklim değişikliği

Sabahattin Gerçekler

ile mücadele sürecinde çevre politikaları ve sosyal politikaları ortak bir zeminde ele alma çabası içerisinde olduğu da anlaşılmaktadır (Newell and Mulvaney, 2013: 133-134; Rosemberg, 2010: 141).

Önleyici ve Telif Edici Politikalar

Adil geçiş talebine ilişkin tartışmalarda sosyal güvenlik ağlarının önemi her ne kadar kabul edilse de adil geçiş programlarının yalnızca bu eksenle ele alınmaması gerektiği, üzerinde durulan konulardandır. Bu anlamda sürdürülebilir bir ekonomi içerisinde insana yakışır yeni işlerin yaratılması ve çalışma koşullarının geliştirilmesi, adil geçiş talebi içerisinde çok daha önemli bir yere konulmaktadır. Böylece telif edici politikaların önemi kabul edilmekle birlikte önleyici politikaların adil geçiş içerisindeki yeri de açıkça ortaya konulmaktadır (IndustriALL, 2017b: 35). Diğer taraftan adil geçiş, fosil yakıtlara bağımlı ülkelerin geleceğe yönelik iklim politikaları ve ekonomik kalkınma planları geliştirme çağrılarında da yer vermektedir. Bu doğrultuda geniş kitleler tarafından desteklenmesi, fosil yakıt endüstrisinin enerji politikaları üzerindeki baskısının kırılması, yeni ve yenilenebilir enerjiye dayalı bir ekonomiye geçişin hızlanması

ve belki de en önemlisi fosil yakıtlara bağımlı toplumların ve işçilerinin karşılaştığı sorunların minimize edilmesi adil geçiş talebinin temel hedefleri arasındadır (Wang and Lo, 2021: 3).

Adalet Temelli Bakış Açısı

Adil geçişin, sosyal ve çevresel adalet ilkeleri temelinde alternatif sosyo-çevresel politikaları teşvik etme çabasında olduğu da görülmektedir. Bu kapsamda adil geçiş tartışmalarını çevre, iklim ve enerji adaletiyle de bağlantılı bir şekilde değerlendirmek gerekir (Wang and Lo, 2021: 3-5). İklim adaleti, insan hakları perspektifinden iklim değişikliğinin yararlarını ve külfetlerini paylaşmakla ilgilidir. Enerji adaleti ise enerji alanında gerçekleştirilen faaliyetlerde insan haklarına saygının gözetilmesi anlamına gelmektedir. Konu çevresel adalet üzerinden değerlendirildiğinde ise tüm vatandaşlara eşit davranılması ve onların çevre yasaları ve politikalarının geliştirilmesine dâhil edilmesi amaçlanmaktadır. Her üç adalet yaklaşımı da daha normatif ve bütüncül bir toplum görüşüne ve adil geçişin nasıl sağlanabileceğine ilişkin bir kaygıyı içinde barındırmaktadır (Heffron and McCauley, 2018: 74-75). Adaletin bu üç çerçevede ele alınması, acil bir dönüşüm ihtiyacına karşılık bu dönüşümün

adil ve eşit olması gerektiğini de ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla çevre, iklim ve enerji adaletine ilişkin tartışmaların adil geçiş zemininde birleşebileceği görülmektedir. Bu doğrultuda ise adil geçiş tartışmalarında, adaletin temel ilkelerinin odağa alındığı dikkat çekmektedir (Wang and Lo, 2021: 3-5).

Adil geçiş tartışmaları da diğer politika oluşturma süreçlerinde olduğu gibi taktiksel, stratejik ve politik açıdan ele alınmalıdır. Bu kapsamda bir değerlendirme yapıldığında adil geçişin taktiksel açıdan eğitim ve öğretim, işsizlik yardımları, erken emeklilik vb. telif edici ve önleyici politikalarla ilişkisi açıkça görülmektedir. Böylece yaşanan dönüşüm nedeniyle ortaya çıkması muhtemel sorunlardan işçilerin ve ailelerinin en az düzeyde etkilenmeleri adına ihtiyaç duyulacak olan politikalara erişimleri hedeflenmektedir. Adil geçiş talebi stratejik açıdan değerlendirildiğinde, işveren tarafı ve hükümetlerin sürdürülebilir bir ekonomik düzen inşa edebilmeleri için ihtiyaç duydukları istikrarlı ve katı bir politika alanının mümkün hâle geldiği görülmektedir. Konu politik anlamda ele alındığında ise eşitlikçi ve adil bir geçiş sürecinin sağlanması adına ihtiyaç duyulan politikalar önemli olmaktadır (Stavis and Felli, 2015: 15). Bu açıdan yaşanan sistemsel geçişlerin sadece sürdürülebilirlik kaygısıyla değil aynı zamanda adalet anlayışı ile ilişkilendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu aşamada eşitlik ve adalet vurgusu beraberinde, geçiş süreçlerinin ekonomi politikası üzerine yürütülecek olan tartışmalar da anlamlı hâle gelmektedir (Wang and Lo, 2021: 5-6).

Çok Kapsamlı Bir Boyut

Adil geçiş ile işçilerin, ailelerinin ve geçiş sürecinden etkilenen toplumların güvenlik, adalet ve refaha erişimlerinin önem kazandığı belirtilmelidir. Konu güvenlik boyutu ile ele alındığında yukarıdaki tartışmalardan da anlaşılacağı gibi mesleki ilerleme, yeni beceriler edinme ve istihdam garantisini içinde barındıran güvence ile ilgili kaygılar yanında işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin kaygıların da sürece eşlik ettiği görülmektedir. Adalet boyutuyla ise yine detaylı bir şekilde tartışıldığı gibi istihdamda adil eri-

şim, fırsatlarda eşitlik, uygun ücret politikaları ve kararlara katılım süreçlerinde yer alma gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Konunun refah boyutu ise adalet boyutuyla da yakından ilişkili olarak tüm toplumun yaşanan geçiş süreçlerinde insana yakışır yaşam koşullarına erişimleri ve oluşturulan katma değerden eşit ve adil bir şekilde pay alabilmelerini hedeflemektedir (Kenfack, 2018: 31).

Adil geçişe ilişkin yürütülen tüm bu tartışmalar dikkate alındığında ortaya çıkan hedeflerin gerçekleştirilmesi adına tüm tarafların karar süreçlerine etkin katılım sağlayabilecekleri bir ortam içerisinde hükümlere kamusal politikalar oluşturma açısından önemli görevler düşmektedir. Bu anlamda;

- Yerinden edilen işçiler için gerekli yardım mekanizmalarının oluşturulması,
- İş yerinde üretim süreçlerinin değişikliği ve kapanmalarda, işçilerin yeterli düzeyde bilgi edinme hakkına erişimleri,
- Karar süreçlerinde sendikalara danışma ve tam katılımın mümkün kılınması,
- Araştırma, geliştirme ve altyapı yatırımlarının yapılması,
- Yeni yerel endüstriler için destek mekanizmalarının sağlanması,
- Beceri geliştirme ve mesleki eğitimlerin yaygınlaştırılması,
- Yaşlı, engelli ve dezavantajlı grupların desteklenmesi,
- Gelir güvencesi ve eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması,
- Sürece entegre sosyal güvenlik uygulamalarının (erken emeklilik vb.) oluşturulması,
- Yeni endüstriler ve işverenler için uygun kredi imkânları ve teşviklerin sağlanması,
- İstihdam garantisinin oluşturulması, hükümetler öncülüğünde katılımcı bir şekilde gerçekleştirilmesi gereken temel hedefler arasındadır (Kenfack, 2018: 33-34).

Genel itibarıyla kavramsal çerçeve kapsamında gerçekleştirilen tartışmalar dikkate alındığında, adil geçiş talebinin, etkin bir sosyal diyalog zemininde, insana yakışır çalışma ve yaşam koşullarının oluşturu-

rulması ile sürdürülebilir bir toplumsal ve ekonomik düzeni sağlama hedefinde olduğu görülmektedir. Bu hedefin ise birbiriyle uyumlu istihdam ve çevre politikaları aracılığıyla başarılabilmesi savunulmaktadır. Tanımlar genel olarak ele alındığında dinamik dönüşüm süreçlerine odaklanması yerine bu dönüşümlerin sosyal sonuçlarının veya etkilerinin göz ardı edilmemesi kaygısı dikkat çekmektedir (Wang and Lo, 2021: 5). Tabi ki yukarıda detaylı bir şekilde tartışılmaya çalışılan adil geçiş tanımlarının teorik bir zeminin ötesinde uygulama pratiği bulabilmesi de son derece önemlidir.

Adil Geçişe İlişkin Tarihsel Süreç

Sendikal Bir Talep Olarak Adil Geçiş

Adil geçiş tartışmalarına ilişkin tarihsel gelişim süreci, kavramsal çerçevenin gelişimine yönelik de bir ipucu vermektedir. Dolayısıyla tarihsel süreç içerisindeki gelişim ile kavramsal çerçeve tartışmalarını bir arada düşünmek yerinde olacaktır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra pasif hâle gelen askeri personelin sivil iş gücü olarak aktif bir şekilde toplumsal hayata yeniden kazandırılmasına yönelik faaliyetler, geçiş politikalarının ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Stavis and Felli, 2020).

Bugün tartışılan anlamda adil geçişin izleri ise 1960'lı yıllardan itibaren görülmektedir. 1960'lı yıllarda Kanada Çelik İşçileri Sendikası lideri Larry Sefton, uranyum madenciliği konusunda Kanada'da ortaya çıkan anlaşmazlıklarda "emek çevreciliği" kavramını öne sürmüştür (Galgoczi, 2020: 369; Greener Job Alliance, 2021). Bunu takiben adil geçişin sendikalar tarafından bir talep olarak dile getirilmesi ise 1970'li yıllarda ABD'de söz konusu olmuştur. 1970'li yıllarda Kuzey Amerika'da enerji ve kimya endüstrilerinde çevresel politikalar gözetilerek gerçekleştirilen dönüşümden, işçi sınıfının, uygulanan neoliberal politikalar nedeniyle olumsuz yönde etkilendiği, bu alanda örgütlü sendikalar tarafından yüksek sesle dile getirilmiştir. İlgili dönemde ABD'de kabul edilen çevre düzenlemeleri her ne kadar toplam istihdam

üzerinde çok etkili olmasa da konuyla doğrudan ilgili imalat, toksik maddeler ve nükleer enerji gibi belirli sektörlerde çalışanları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde Petrol Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (OCAW), ortaya çıkan sorunları gözetken geçiş politikalarını gündeme getirmeye başlamıştır. Belirtmek gerekir ki, OCAW, bahsedilen dönemde ortaya koyduğu mücadele ile çevre koruma yasalarının yürürlükten kaldırılmasını değil, çevrenin ve işçilerin geleceklerinin bir arada gözetilmesini talep etmiştir (Wang and Lo, 2021:2; Stevis and Felli, 2020). OCAW bu kapsamda işçilerin yeniden eğitimi ve toplum desteği için bir "süper fon" geliştirilmesini de önermiştir. Bu doğrultuda, çalışma yaşamına ilişkin politikalarla çevre politikalarının birbirine uyumlu hâle getirilmesi, uygulanan politikalar kapsamında çevrenin ve işçilerin haklarının bir arada gözetilmesi, sendikaların önemli talepleri arasında yer almıştır (Rosemberg, 2010: 141; Farrell and Stano, 2017: 3; Stevis and Felli, 2020; White, 2019: 22). Kısacası, 1970'li yıllarda adil geçiş talebi, daha çok sendikalar ve aktivistler tarafından dile getirilen bir konu olmuştur (Wang and Lo, 2021: 2).

Farklı Toplumsal Hareketlerle Temas

1980'li ve 1990'lı yıllarda adil geçişe yönelik taleplerin daha görünür hâle geldiği ve kavrama yüklenen anlamın genişlemeye başladığı dikkat çekmektedir. 1980'li yıllarda çevresel adalet talepleri ile ırksal eşitlik talepleri bir arada dile getirilmeye başlanmıştır (Henry, Bazilian and Marcuson, 2020). 1990'lı yıllarda ise sendikaların çevre adalet gruplarıyla da iletişime geçtiği görülmüştür (Wang and Lo, 2021: 3). Ayrıca 1997 yılında kurulan Adil Geçiş İttifakı (Just Transition Alliance) da talebin yaygınlaşması adına önemli bir gelişme olarak dikkat çekmiştir. Çevresel adalet örgütleri ve işçi örgütlerinin iş birliği ile kurulan İttifak, adil geçiş talebinin kurumsallaşmasını sağlamıştır (JTA, 2022; Kenfack, 2018: 26).

Kanadalı sendikacı Brian Kohler, 1998 yılında adil geçişi, ilk defa sendikal bir talep olarak somut bir şekilde dile getirmiştir. Kohler, adil geçişle birlikte, çevreye ve işçi sınıfına yönelik taleplerin bir arada

yer alması gerektiğine dikkat çekmiştir (Rosemberg, 2010: 141; Farrell and Stano, 2017: 3).

1990'lı yıllarda hız kazanan küresel çevre müzakereleri, adil geçiş tartışmalarının uluslararası alanda yayılmasını sağlamıştır. Bu kapsamda, özellikle sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yeşil işlere (Green Job) yönelik tartışmaların önem kazanmasıyla, işçi sınıfının küresel çevre müzakerelerinde daha etkin bir konuma gelmesi söz konusu olmuştur (Wang and Lo, 2021: 3).

Adil Geçişin Uluslararası Nitelik Kazanması

1990'lı yıllarda yoğunlaşan adil geçiş tartışmalarının 2000'li yıllarda daha da ivme kazandığı dikkat çekmektedir. 2000 yılında Kanada Emek Kongresi (CLC) tarafından adil geçiş talebine ilişkin yayımlanan "Çevresel Değişim Sürecinde İşçiler için Adil Geçiş" isimli rapor bu süreçte önemli bir yere sahiptir. 2007 yılında İngiltere Sendikalar Kongresi (TUC) ise adil geçişi gündem konuları arasına almıştır. Ardından, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ve Küresel Sendikalar Konfederasyonu'nun (GUF) yayınlarında ve gündemlerinde adil geçiş talebini sıklıkla tartışmaya başladığı görülmüştür. 2010 yılında gerçekleştirilen ITUC Genel Kurulu'nda iklim politikaları ile sosyal politikalar arasındaki sıkı ilişki ortaya konulmuş, iklim politikalarının toplumsal adalet temelinde şekillendirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur (Kenfack, 2018: 26; ITUC, 2010).

Adil geçişin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sendikalar tarafından sahiplenilmesi ile uyumlu bir şekilde Worldwatch Enstitüsü, 2014 yılında dünyadaki duruma ilişkin yayımladığı bir raporda, adil geçişi iklim değişikliği ile mücadelede sendikal bir yaklaşım olarak ele almış ve tanımlamıştır (ITUC, 2010).

Adil geçiş, ilk aşamada her ne kadar sendikalar tarafından sahiplenilen bir konu olarak dikkat çekse de ilerleyen dönemlerde farklı sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası kurum ve kuruluşların, işverenlerin ve hükümetlerin de gündemlerinde yer alma-

ya başlamıştır. 1970'li yıllarda sendikalar tarafından daha çok sahiplenilen adil geçiş, 2000'li yıllarla birlikte bilimsel anlamda da daha çok tartışılmış, bu durum adil geçişe atfedilen anlamın genişlemesine neden olmuştur. Değişik açılardan konuya yaklaşan çeşitli disiplinler tarafından ortaya konulan farklı tanımlar ve tartışmalar, adil geçişe ilişkin tek bir çerçevenin ortaya çıkarılmasını engellemiştir (Wang and Lo, 2021: 2). Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde tüm tarafların mutabık kalabilecekleri bir adil geçiş çerçevesinin oluşturulması ve politika alanlarından karar verme süreçlerine kadar bu mutabakata dayalı bir felsefenin yansıtılması da beklenmektedir.

Adil Geçiş Talebinde Sosyal Diyalogun Yeri ve Önemi

Katılımcı mekanizmaların tasarlanması ve uygulanması diğer alanlarda olduğu gibi adil geçiş açısından da son derece önemlidir. Tüm tarafların karar alma süreçlerine katılımının sağlanması konuya ilişkin aidiyet duygusunun güçlenmesini de sağlamaktadır. Dolayısıyla adil geçiş sürecinde katılım, sürdürülebilir bir ekonomi için temel bir yapı taşıdır ve ilerici çevre politikaları açısından da temel unsurlardan biridir. Bu kapsamda adil geçiş yaklaşımı, geçiş süreçlerine her türden paydaşı dâhil etme çabası içerisinde hareket etmektedir. Söz konusu anlamda katılımcı bir sürecin oluşturulması, işçilerin çevresel değişimlerin itici güçleri hâline gelebilmesi adına da son derece önemlidir (Kenfack, 2018: 29-30; Heffron and McCauley, 2018: 75).

Adil geçiş politikalarının etkin bir sosyal diyalog mekanizması aracılığıyla işçi, işveren ve diğer taraflar ile hükümetler arasında, istişari bir zeminde sağlanacak mutabakat ve uyum sonucunda oluşturulması hedeflenmektedir. Adil geçiş, aynı zamanda çok farklı yapılarla teknik, kültürel, politik ve ekonomik bilginin söylemsel oluşuma entegre edilmesine de izin vermekte, böylece çok taraflı bir diyalog zemini mümkün hâle gelmektedir (Wang and Lo, 2021: 3).

Dönüşüm süreçlerinin çok boyutlu, çok seviyeli, çok aktörlü ve çok aşamalı bir yapıya sahip olduğu ka-

bul edilmelidir. Dolayısıyla başarılı bir adil geçiş süreci, aktörlerin ortak katılımı ve yerel inisiyatiflerle kurulan iş birliğine bağlıdır. Adil bir geçiş için güçlü hükümet desteği ve çeşitlilik arz eden katılımcı politikalar kaçınılmazdır. Etkin katılımcı mekanizmalar ise toplumsal hareketler ve topluluk aktörleriyle etkileşim yoluyla kurulabilmektedir. Bu kapsamda sendikalar, çeşitli toplumsal hareketler, sivil toplum örgütleri, şirketler ve uluslararası kuruluşlar, adil geçiş tartışmalarında ön plana çıkan taraflar arasında dikkat çekmektedir. Bu kadar farklı tarafın bir arada sürece dâhil olması, bir yandan tarafların sürece ilişkin kendilerine özgü yorumlamalarını mümkün kılarken, diğer yandan diyalog sürecini son derece zor ve karmaşık bir zemine taşıma riskini de içerisinde barındırmaktadır (Wang and Lo, 2021: 6; Kenfack, 2018: 39).

Sadece Danışma Değil Karar Mekanizmalarına da Etkin Katılım

Adil geçişin demokratik rejimler bağlamında ve dâhilinde başarılı olabileceği belirtilmelidir. Çünkü güçlü katılımcı politikalar farklı çıkarlara sahip gruplar arasındaki dışlanma ve eşitsizliği azaltarak tüm seslerin duyulmasını sağlamakta, açık ve demokratik bir karar alma sürecini mümkün hâle getirmektedir. Otoriter rejimlerde ise dezavantajlı gruplar resmî karar alma ve politika oluş-

turma süreçlerinde rol alamamaktadırlar. Benzer şekilde otokratik rejimlerde geçiş süreçlerinin ortaya çıkardığı toplumsal adaletsizliklerin daha yoğun olduğu görülmektedir. Dolayısıyla daha fazla adaletsizliğin önlenmesi için gerekli içerme ve diyalog ihtiyacını karşılamamanın ve tüm sesleri sürece dâhil etmenin önemi daha görünür hâle gelmektedir (Wang and Lo, 2021: 6). Bu alanda taraflar arasındaki diyalog sürecinin sadece danışmayı değil, karar üzerinde etkili olma olanaklarını içermesi gerektiği de belirtilmelidir. Kısacası, tarafların sürece katılımı, her şeyden önce onlara çeşitli olanaklar tanıyacak araçlar sağlamayı ve karar süreçlerinde etkin birer aktör olarak yer almayı mümkün kılmalıdır (Kenfack, 2018: 29).

Çevre Demokrasisi

Yukarıdaki tartışmalar doğrultusunda adil geçişin bir "çevre demokrasisi" olduğunu dile getiren görüşler anlam kazanmaktadır. Çevre demokrasisi açısından saygı duyulması gereken üç temel hak alanı dikkat çekmektedir. Bunlar; çevresel karar alma süreçlerine katılım hakkı, çevresel kararlardan etkilenen vatandaşların bilgi edinme hakkı, adli ve idari işlemlere erişim hakkıdır. Dolayısıyla, adil geçişin temel felsefesini destekleyen bir şekilde işçi tarafının, karbonsuzlaştırmanın işverenlerce nasıl planlanacağını bilmesi, bu konuda danışılması ve

söz hakkı verilmesi ile karar süreçlerine katılım hakkının açıkça ortaya konulması son derece önemlidir (Kenfack, 2018: 30; Healy and Barry, 2017: 455).

Sosyal Diyaloğu Mümkün Kılan Demokratik Rejimler

Genel amacı az ya da çok bilgi ve teklif alışverişini teşvik etmek olan sosyal diyalog, demokratik ülkelerde sosyal çatışmaları yönetmek için kullanılan temel bir araçtır. Ekonomik ve sosyal sorunların çözümüne katkı sunan, iyi bir yönetim, sosyal ilerleme ve ekonomik kalkınma aracı olarak sosyal diyaloga dikkat çekilmektedir. Adil geçiş ile hedeflenenlerin, stratejilerin ve politikaların tanımlanması, ancak sosyal paydaşların -özellikle hükümetler, işletmeler ve sendikalar- dâhil olması durumunda etkili olabileceği savunulmaktadır. Bu nedenle etkin sosyal diyalog mekanizmalarının, karar alma süreçleri için çok önemli olduğu vurgulanmaktadır (TUDCN, 2019: 18).

Etkin bir sosyal diyalog için aşağıdaki gerekliliklere ihtiyaç duyulmaktadır (TUDCN, 2019: 20):

- İşçilere ve işverenlere, çıkarlarını dış müdahaleler olmaksızın savunabilecekleri ve karşılıklı çıkar konularında kendi aralarında ve hükümetlerle baskı olmaksızın müzakere edebilecekleri şekilde örgütlenme özgürlüğü sağlanmalıdır.
- Güçlü, bağımsız ve temsili işçi sendikaları ve işveren örgütleri olmalıdır.
- Tüm taraflar arasında yeterli politik irade ve sorumluluk duygusu sağlanmalıdır.
- Yasal yetkileri belirli, finansmanı sağlanmış ve süreklilik arz eden uygun kurumsal bir yapı oluşturulmalıdır.
- Tarafların katılım haklarını etkin bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli bilgi ve eğitime erişim olanakları temin edilmelidir.

Çok Taraflı Diyalog ve Farklı Çıkarların Temsili

Yaşanan dönüşüm sürecinde farklı tarafların önceliklerinin dengesi son derece önemli bir unsurdur. Örneğin sendikalar, yaşanan dönüşüm sürecinde

işçilerin ve ailelerinin kaybettikleri işlerle eş değerde, insana yakışır, iyi ücretli yeni işlerin bulunmasını ve oluşturulmasını ön plana çıkarırken, çevre grupları, sürdürülebilir ekolojik sonuçlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu anlamda adil geçiş, birden fazla tarafın çıkar ve kaygılarını bir arada gözeterek, gerekli çevre politikalarının oluşturulması ve bu politikaların toplum üzerinde olumsuz etkiler oluşturmasını önlemek adına sendikalar, çevre grupları, işverenler ve hükümetler arasında bir diyalog zemini oluşturmaktadır (Wang and Lo, 2021: 3).

Uzlaşmacı Yaklaşım

Adil geçiş talebinin çatışmadan uzak, uzlaşmaya dayalı bir karaktere sahip olduğu belirtilmelidir. Kısacası adil geçiş, sürdürülebilirlik söylemi ve sosyal diyalog vurgusu eşliğinde çevreye duyarlı bir dönüşüm sürecinde işçilerin karşılaşma ihtimalleri olan sorunları asgari düzeye indirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda adil geçiş tartışmalarında sosyal diyaloga yüklenen anlam dikkate alınmalı ve sosyal diyalogun güç ile olan ilişkisi de değerlendirilmelidir. Dolayısıyla etkin bir sosyal diyalogun ancak eşit güçler arasında mümkün olabileceği görülmeli, işveren tarafı ve hükümetler karşısında işçi tarafını temsil eden örgütlerin karar mekanizmalarına ne ölçüde etki edebilecekleri sorgulanmalıdır. Bu kapsamda karar süreçlerinde etkili olabilecek, aşağıdan (tabandan) örgütlenmeye imkân tanıyan, etkin yapılar gündeme alınmalı veya tartışmaya açılmalıdır.

Adil Geçiş Talebinin Uluslararası Dayanakları

Birleşmiş Milletler Belgelerinde Adil Geçiş

Adil dönüşümün temelinde yer alan iklim adaleti, son yıllarda ulusal ve uluslararası alanda giderek daha önemli bir kavram hâline gelmektedir. Yaşanan iklim değişikliği her alanda bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu başlık altında, adil geçiş tartışmalarının kurumsallaşması ve normatif bir zemine taşınarak uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilmesi noktasında Birleşmiş Millet-

ler (BM) tarafından ortaya konulan tutum ve bu tutumla uyumlu şekilde oluşturulan hukuki dayanaklar ele alınmaktadır. Böylelikle, adil geçiş tartışmalarının uluslararası alanda somutlaşması ve uluslararası çalışma standartları açısından görünür hâle gelmesi de amaçlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

1992 yılında kabul edilen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin temel amacı iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkinin önlenmesidir (m. 2). Sözleşmeye göre, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için taraflar, kendi özel koşullarına uygun ve iklim değişikliğine cevap verecek politika ile önlemleri, ulusal kalkınma programlarına entegre etmelidir (m. 3/4). Ekonomik ve sosyal kalkınma ile yoksulluğun ortadan kaldırılmasının, gelişmekte olan taraf ülkeler açısından birincil ve en önemli öncelik olduğu hususu da sözleşmede bir bütün olarak ele alınmaktadır (m. 4/7). Taraf ülkelerden ekonomileri gelişmiş olanlar, ekonomileri fosil yakıt üzerinden üretime bağımlı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere, gerekli her türlü desteği vermekle sorumlu tutulmuştur.

Sözleşme detaylı bir şekilde ele alındığında, geçiş süreçlerindeki sorumluluğun, ekonomileri gelişmiş ülkelere yüklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda sözleşme, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin süreçten olumsuz etkilenmemeleri veya geçiş sürecinde karşılaşacakları sorunları minimize edebilmeleri için bir kaygı içerisinde hareket etmektedir. Sözleşme bu yönüyle her ne kadar doğrudan bir adil geçiş çağrısında bulunmasa da temel kaygıları doğrultusunda, geçiş süreçlerinden, dezavantajlı durumda bulunan az gelişmiş ülkelerin ve bu ülkelerin vatandaşlarının daha az etkilenmelerini hedeflemektedir. Bu yönde yoksullukla mücadeleyi ele alarak dolaylı bir adil geçiş nosyonu ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 1994 yılında yürürlüğe girmesinden sonra "COP (Conferences of the Parties)" olarak isimlendirilen Taraflar Konferansı, İklim Değişikliği Taraflar Konferansı adı altında her yıl düzenlenmeye başlamıştır. Belirli dönemlerde gerçekleştirilen konferanslar adil geçiş tartışmaları adına son derece önemli kararların alınmasına aracılık etmiştir. Bu doğrultuda ilgili konferanslarda kabul edilen kararlar, bildirgeler ve anlaşmalar adil geçiş çerçevesinin belirlenmesine öncülük etmektedir. Adil geçiş adına önem arz eden başlıca COP'lar aşağıdaki başlıklar altında ele alınmaktadır:

"Taraflar Konferansı (COP), BM sözleşmelerinin uygulanmasında en üst karar alma organıdır. Sözleşmelere taraf olan ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirme durumları bu konferanslarda değerlendirilmektedir. Ayrıca iklim değişikliğine ilişkin sürecin yönetimi ve çevre politikalarının oluşturulması aşamasında yeni oluşturulacak belge ve kararlara da bu konferanslar aracılık etmektedir."

Paris İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP21): Paris Anlaşması

COP21, 30.11.2015-11.12.2015 tarihleri arasında Paris'te gerçekleştirilmiştir. İlgili konferansta adil geçiş sürecine ilişkin önemli konular gündeme alınmıştır. Bu doğrultuda COP21'de 195 ülke tarafından kabul edilen Paris Anlaşması¹, üzerinde durulması gereken önemli bir belge olarak öne çıkmaktadır.

Anlaşma, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi çerçevesinde, geleceğe, daha istikrarlı, daha sağlıklı bir gezegen, daha adil toplumların ve daha canlı ekonomilerin olduğu bir dünya bırakılması adına önemli bir fırsat olarak nitelendirilmektedir. Anlaşmanın küresel ölçekte temiz enerjiye geçişte tüm dünyaya yol gösterici olduğu kabul edilmektedir.

Söz konusu geçiş sürecinde ilgili tüm politik kararlar ile iş ve yatırım davranışlarında değişikliğe gidilmesi anlaşmada zorunlu kılınmaktadır².

Paris Anlaşması'nın en belirgin özelliği, tüm ülkelerin katkılarına dayanacak bir sistemi öngörmüş olmasıdır. Anlaşma, 2020 yılı sonrasında, iklim değişikliği tehlikesine karşı küresel sosyo-ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesini hedeflemektedir. Anlaşma ile iklim değişikliğiyle mücadele anlamında ulusal katkılar, azaltım, uyum, kayıp/zarar, finansman, teknoloji geliştirme ve transferi, kapasite geliştirme, şeffaflık ve durum değerlendirmesi konularına ilişkin uygulama usullerinin belirlenmesi noktasında bir çerçeve oluşturulmaktadır³ (Karakaya, 2016, s. 2).

Anlaşma aynı zamanda adil geçiş açısından tarihsel bir dönüm noktası olarak da kabul edilmektedir. Şöyle ki; anlaşmanın giriş kısmında, "iş gücünün adil geçişinin gerekleri ve ulusal düzeyde belirlenmiş gelişme öncelikleri uyarınca insan onuruna yakışır çalışmanın ve kaliteli istihdamın yaratılmasını dikkate alarak..." ifadelerine yer verilmiş; adil geçiş anlaşma

metnine dâhil edilmiştir. Böylece adil geçiş talebi, yeşil dönüşüm sürecinde somut bir şekilde ortaya konulmuş, uluslararası bir belge aracılığıyla da güvence altına alınmıştır (UN, 2015: Kohler, 2016).

Belirtmek gerekir ki, adil geçiş vurgusunun anlaşmanın sadece giriş kısmında yer alması, talebin operasyonel bir tutumdan ziyade soyut bir beklenti olarak algılanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla işçi, işveren ve hükümetlerin konuya ilişkin sorumluluklarını diyalog içerisinde yerine getirmeleri beklenmektedir. İlerleyen dönemlerde bu durum, anlaşmada adil geçişin operasyonel anlamda da etkili hâle getirilmesi noktasında sosyal taraflarca yoğun bir şekilde gündeme alınmasını gerektirmektedir (Güler, 2019: 264).

Katowice İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP24): Silezya Dayanışma ve Adil Geçiş Bildirgesi

Polonya'nın Katowice kentinde 02.12.2018-15.12.2018 tarihleri arasında düzenlenen COP24, adil geçişle ilgili önemli tartışmaları içinde barındır

1 Türkiye, 22.04.2016 tarihinde Anlaşmayı imzalamıştır.

2 https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf

3 <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>

maktadır. Konferansta, karbon yoğun sektörlerde iş gücü piyasalarının kırılma eğiliminin daha fazla ele alınması gerekliliğinin önemi vurgulanarak, Adil Geçiş Silezya Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge 2018 yılında Birleşik Krallık da dâhil olmak üzere 50 ülke tarafından imzalanmıştır. Bildirge ile adil geçişe ilişkin yedi önlem belirlenmiştir. Bu önlemleri şu şekilde sıralamak mümkündür (UN, 2018):

- Düşük sera gazı emisyonu ve iklim değişikliğine dayanıklı, kapsayıcı, etkili ve insan onuruna yakışır kaliteli işlerin yaratılarak, iş gücünün adil geçişinin sağlanması ile Paris Anlaşması'nın uzun vadeli hedeflerine ulaşması için kamu desteği artırılmalıdır.
- Özellikle savunmasız (az gelişmiş veya gelişmekte olan) ülkelerde, hem kadınlar hem de erkekler için insan onuruna yakışır iş yaratma potansiyeline sahip altyapıyı, iklim değişikliğine dayanıklı hâle getirmeye ve kurumsal kapasiteyi geliştirmeye yönelik kalkınma önlemleri uygulanmalıdır.
- Düşük sera gazı emisyonu ve iklime dirençli ekonomilere geçişin hâlihazırda yarattığı istihdam fırsatlarının ve artan küresel talebin bir sonucu olarak yeni iş yaratma potansiyelinin altı çizilmelidir.
- Geçişten etkilenen işçiler için insan onuruna yakışır bir gelecek sağlamanın önemi kabul edilerek, fosil yakıtlardan ve yüksek emisyonlu endüstrilerden geçişte sektörler, şehirler ve bölgelerdeki sürdürülebilir kalkınma ve toplumun yenilenmesini sağlamaya yönelik karşılaşılan zorluklar tanınmalıdır.
- Ulusal olarak belirlenmiş katkılar, uzun vadeli düşük sera gazı emisyonu geliştirme stratejileri ve uyum planlama süreçleri geliştirilirken; yüksek istihdam oranlarını, yeterli sosyal korumayı, çalışma standartlarını, işçilerin ve toplumların refahını teşvik etmek için tüm sosyal ortakları içeren katılımcı ve temsili bir sosyal diyalog sürecinin önemi dikkate alınmalıdır.

- İş gücünün adil geçişi ve insan onuruna yakışır kaliteli işlerin yaratılması konusunda daha fazla çalışmanın yapılması gerekliliği vurgulanmalıdır:
 - Düşük sera gazı emisyonu ve iklime dayanıklı kalkınmaya geçişte, işçileri, şehirleri ve bölgeleri destekleme konusunda taraflardan, ilgili uluslararası kuruluşlardan, gözlemci kuruluşlardan ve diğer paydaşlardan gelen deneyimler paylaşılmalıdır.
 - Ulusal düzeyde belirlenmiş katkılar, uyum planları ve uzun vadeli düşük sera gazı emisyonu geliştirme stratejileri hazırlanıp uygulanırken, iş gücünün adil geçişi ve insan onuruna yakışır kaliteli işlerin yaratılması teşvik edilmelidir.
 - Gelişmekte olan ülkelerdeki bölgelerde, şehirlerde ve kentsel alanlar dışında çevreye duyarlı kaliteli işler yaratılarak sürdürülebilir ekonomik faaliyetler önerilmelidir.
 - İklim değişikliğine dayanıklı geçişin BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu olması teşvik edilmelidir.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) da dâhil olmak üzere tüm ilgili BM kurumları, uluslararası kuruluşlar, bölgesel örgütler, sosyal ortaklar ve diğer gözlemci örgütler ile paydaşlar, bildirgeyi uygulamaya davet edilmelidir.

Glasgow İklim Değişikliği Konferansı (COP26): Glasgow İklim Pakti

COP26, 31.10.2021-12.11.2021 tarihleri arasında 197 ülkenin katılımı ile Glasgow'da gerçekleştirilmiştir. Zirve sonunda kabul edilen Adil Geçiş için Gerekli Koşulların Uluslararası Düzeyde Desteklenmesi Bildirgesi ile başlıca kömür üretici ülkeler de dâhil olmak üzere 30'dan fazla ülke⁴ daha yeşil bir ekonomiye geçişte işçileri, işletmeleri ve toplumları destekleyecek stratejiler uygulamayı taahhüt etmişlerdir. Söz konusu bildirge⁵ ile net sıfır emis-

yonlu ekonomilere geçişte hiç kimsenin, özellikle de karbon yoğun sanayi ve üretime dayalı sektör, kent ve bölgelerde çalışanların geride bırakılmaması öngörülmüştür⁶.

Bildirgede temel amaç; Covid-19'un dünya üzerindeki etkilerinin giderilmeye çalışıldığı günümüzde, küresel ortalama sıcaklık artışının, sanayi devrimi öncesindeki düzeyi aşmayacak şekilde sınırlandırılması doğrultusunda ekonomilerin karbonsuzlaştırılması görevini yerine getirmek için sürdürülebilir, yeşil ve kapsayıcı bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir.

Bildirge ile iklim değişikliğiyle mücadele ve bu kapsamdaki uyum eylemlerinde BM'nin etkin rolü kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, tamamen kapsayıcı olma ve kaynakların daha adil dağıtımını, artırılmış ekonomik ve politik güçlendirme, iyileştirilmiş sağlık ve esenlik, şoklara ve afetlere karşı dayanıklılık ve beceri geliştirme ile istihdam imkânlarına erişim konusunda en kırılma grupların dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Hem çalışma yaşamındaki hakların hem de sosyal diyalogun, sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez yapı taşları olduğu, aynı zamanda da güçlü, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme ve kalkınmaya yönelik politikaların merkezinde olduğu, bildirgede üzerinde durulan konulardandır (UN, 2021).

Adil Geçiş için Gerekli Koşulların Uluslararası Düzeyde Desteklenmesi Bildirgesi'nin temel ilkelerini şu şekilde sıralamak mümkündür (UN, 2021):

- Yeni işlere geçişte işçilerin desteklenmesi (Özellikle geçişten yoğun etkilenen, kırılma olan işçileri, toplulukları ve bölgeleri desteklemek),
- Sosyal diyalogun ve paydaş katılımının desteklenmesi ve teşvik edilmesi,
- Temiz enerji yanında kaynak verimliliğini ve ekonomik büyümeyi teşvik eden, insana yakışır işler yaratan ve yoksulluğu azaltan sürdürülebilir, rekabetçi ekonomiler oluşturulması amacıyla işçilere, işletmelere, toplumlara ve ülkelere uygun desteklerin sunulması,

- Yerel, kapsayıcı ve insana yakışır işlerin yaratılması,
- Tedarik zincirlerinin, özellikle en dezavantajlı gruplar için istihdamı destekler hâle getirilmesi,
- Paris Anlaşması'nın raporlanması ve bu raporlarda adil geçiş hakkında çalışmalara yer verilmesi.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedefleri

2015 yılında BM'nin 70. oturumunda kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun ortadan kaldırılması, gezegenin korunması ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasının sağlanmasına yönelik evrensel bir eylem çağrısının yapılması amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda BM stratejik planı, yoksulluğun azaltılmasına, demokratik yönetime, iklim değişikliğine, afete ilişkin risklere ve ekonomik eşitsizliğe odaklanmaktadır⁷. BM tarafından belirlenen 17 hedef arasında yer alan "insan onuruna yakışır iş ve ekonomik büyüme" meselesine odaklanan sekizinci hedef, adil geçiş konusunda önemli bir yere sahiptir (Güler, 2019: 260).

Sekizinci hedef kapsamında 12 alt hedef bulunmaktadır. İklim değişikliğiyle mücadele ve çevre politikaları kapsamında ele alınması nedeniyle bu alt hedeflerden dördüncüsü, dolaylı olarak adil geçiş ile ilgili kurabilecek niteliktedir. Söz konusu dördüncü alt hedefte; 2030 yılına kadar tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğinin aşamalı bir şekilde iyileştirilmesi ve gelişmiş ülkelerin önderliğinde, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programı ile uyumlu bir şekilde ekonomik büyümenin iklim değişikliğinden ayrıştırılması için çaba gösterilmesi hedeflenmektedir (Arı vd., 2019: 102).

Avrupa Birliği'nde Adil Geçiş

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri içerisinde sıfır karbonlu ekonomiye geçişte kimsenin geride bırakılmadığı, adil bir geçişin sağlanması hedeflenmektedir. Geçişin sosyo-ekonomik etkisini hafifletmek için 2021-2027 yılları arasında geçişten en çok etkilenen bölgelere Adil Geçiş Fonu kapsamında milyarlarca

⁴ Bildirgeyi ABD, Birleşik Krallık, tüm AB üyesi ülkeler, Norveç, Kanada ve Yeni Zelanda imzalamıştır. Bildirge, 40'tan fazla ülkenin kömürü terk etme taahhütlerinin uzantısı niteliğindedir.

⁵ Bildirge, iyi yönetilen ve çevresel olarak sürdürülebilir ekonomiler ve toplumlar yaratılması, herkes için insana yakışır işler sunulması, sosyal kapsayıcılık sağlanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için gerekli adımların atılmasının ana hatlarının belirlendiği 2015 tarihli ILO Adil Geçiş Rehberini de yansıtmaktadır.

⁶ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_828536/lang--tr/index.htm

⁷ <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>

euro destek sağlanması planlanmaktadır⁸. Avrupa Yeşil Mutabakatının da AB'nin iklim değişikliğiyle mücadele stratejileri üzerindeki şekillendirici etkisi bu noktada son derece önemlidir. Bu başlık kapsamında AB'nin adil geçiş sürecine ilişkin tutum ve politikaları Avrupa Yeşil Mutabakatı üzerinden değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Adil Geçiş

Avrupa Yeşil Mutabakatı (The European Green Deal), iklim değişikliğiyle mücadele konusunda bir cevap olarak hazırlanmış ve 11.12.2019 tarihinde açıklanmıştır. Mutabakat, 2050 yılına kadar AB'yi, sera gazı emisyonlarının net sıfır olduğu, ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıştırıldığı, modern, kaynak açısından verimli ve rekabetçi bir ekonomiye sahip, adil ve refaha ulaşmış bir topluma dönüştürmeyi amaçlayan yeni bir büyüme stratejisidir⁹. Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında oluşturulan Sürdürülebilir Avrupa Yatırım Planı, kamu yatırımlarını harekete geçirebilecek, AB'nin finansal araçlarıyla, özellikle InvestEU ile, özel kaynakların ortaya konulmasına yardımcı olabilecek ve en az 1 trilyon euro-luk yatırımı da beraberinde sağlayacaktır¹⁰.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, BM'nin 2030 gündemini ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini uygulama stratejisinin ve komisyon başkanının siyasi yönergelerinde açıklanan diğer önceliklerin de ayrılması bir parçasıdır. Bu doğrultuda, mutabakatın temel hedefi, sürdürülebilir bir gelecek için AB ekonomisini dönüştürmektir. Kimsenin arkada bırakılmadığı bir adil geçiş ve geçişin finanse edilmesiyle; "2030 ve 2050 için AB'nin iklim hedeflerini artırma; temiz, ulaşılabilir, uygun maliyetli ve güvenli enerji sağlama; temiz ve döngüsel bir ekonomi için endüstriyi harekete geçirme; inşaat ve yenilemede enerji ve kaynak verimli bir yol izleme; toksik madde içermeye-

yen bir çevre için sıfır kirlilik sağlama; ekosistemleri ve biyo-çeşitliliği koruma ve iyileştirme; 'tarladan sofraya' adil, sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sistemi tasarlama; sürdürülebilir ve akıllı hareketliliğe geçişi hızlandırma" gibi konular hedeflenmektedir¹¹. Mutabakat aynı zamanda Covid-19 salgınından çıkış çizgisi olarak da kabul edilmektedir¹².

Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı

Avrupa Yeşil Mutabakatı Yatırım Planı, AB fonlarını harekete geçirerek iklim nötr, yeşil, rekabetçi ve kapsayıcı bir ekonomiye geçiş için ihtiyaç duyulan kamu ve özel yatırımları kolaylaştıran ve teşvik eden bir çerçeve yaratmaktadır. Yeşil Mutabakat kapsamında duyurulan diğer girişimleri tamamlayan plan, üç boyut üzerine dayandırılmaktadır. Bunlar; finansman sağlama, mümkün kılma ve uygulama desteğidir. Mutabakat Yatırım Planının başarısı tüm aktörlerin sürece dâhil olmasına bağlıdır¹³.

Adil Geçiş Mekanizması, yalnızca fon sağlamanın ötesinde bir mekanizmadır. Mekanizma, "Adil Geçiş Fonu", "InvestEU çerçevesinde özel bir adil geçiş planı" ve "AB bütçesi tarafından desteklenen Avrupa Yatırım Bankası'yla birlikte kamu sektörüne sağlanan kredi imkânı" olmak üzere üç finans kaynağından oluşmaktadır¹⁴.

Söz konusu AB bütçesi, iklim nötr birliğin kurulması ile Avrupa Yeşil Mutabakatının finanse edilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Ancak yalnızca, AB bütçesinin kendisi iklim değişikliğiyle mücadelede ve büyük ölçekli küresel yatırım ihtiyaçlarının sağlanmasında yeterli olmayacak, bu nedenle üye devletlerin ve özel aktörlerin kapsamının genişletilmesi gerekecektir¹⁵.

Fon, karbonun yoğun olduğu işlerde veya fosil ya-

8 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

9 <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/kitaplar/yesilavrupamutabakatı.pdf>

10 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_17

11 <https://www.inovasyon.org/images/makaleler/kitaplar/yesilavrupamutabakatı.pdf>

12 https://www.usimp.org.tr/uploads/UPF21/sibel_tuzun.pdf

13 <https://www.akib.org.tr/faaliyetler-avrupa-yesil-mutabakatı-aym-yatirim-planı-ve-adil-gecis-mekanizması.html>

14 <https://www.akib.org.tr/faaliyetler-avrupa-yesil-mutabakatı-aym-yatirim-planı-ve-adil-gecis-mekanizması.html>

15 <https://www.akib.org.tr/faaliyetler-avrupa-yesil-mutabakatı-aym-yatirim-planı-ve-adil-gecis-mekanizması.html>

kıtlarla çalışan işçilerin yoğun olduğu bölgelere odaklanan bir yaklaşımla, tüm üye ülkelere sunulacaktır. Üye ülkeler, en fazla desteği alacak ülkeleri belirleyerek ve 2030 yılına kadar dönemi kapsayan bölgesel adil geçiş planları hazırlayarak fona erişim sağlayacaklardır. Planlar, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel zorlukların en iyi şekilde ele alınmasının yollarını da belirleyecektir.

Adil Geçiş Mekanizması, geçişe karşı savunmasız kişileri;

- Yeni sektörlerde ve geçiş sürecindeki sektörlerde istihdam olanaklarını kolaylaştırıp yeniden beceri kazanma fırsatları sunarak,
- Enerji tasarruflu konutları iyileştirerek,
- Enerji yoksulluğu ile mücadele için yatırım yaparak,
- Temiz, uygun fiyatlı ve güvenli enerjiye erişimi kolaylaştırarak koruyacaktır¹⁶.

Adil Geçiş Mekanizması, karbon yoğun endüstrilerde faaliyet gösteren veya bu endüstrilerden oluşan şirketler ve sektörleri de;

- Düşük karbonlu teknolojilere geçişi ve iklime dayanıklı yatırım ve işlere yönelik ekonomik çeşitlendirmeyi destekleyerek,
- Kamu ve özel yatırımcılar için cazip koşullar yaratarak,
- Kredilere ve finansal desteğe daha kolay erişim sağlayarak,
- KOBİ'lere ve yeni kurulacak şirketlere yatırım yaparak,

16 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

17 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

18 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

- Araştırma ve yenilik faaliyetlerine yatırım yaparak koruyacaktır¹⁷.

Fosil yakıt ve karbon yoğun endüstrilere yüksek bağımlılığa sahip üye ülkeler ve bölgeleri ise Adil Geçiş Mekanizması;

- Düşük karbonlu ve iklime dayanıklı faaliyetlere geçişi destekleyerek,
- Yeşil ekonomide yeni işler yaratarak,
- Toplu ve sürdürülebilir ulaşımaya yatırım yaparak,
- Teknik yardım sağlayarak,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yaparak,
- Dijital bağlantının iyileştirilmesini sağlayarak,
- Yerel kamu yetkilerine uygun fiyatlı krediler sağlayarak,
- Enerji altyapısının, bölgesel ısıtmanın ve ulaşım ağlarının iyileştirilmesini sağlayarak koruyacaktır¹⁸.

Adil Geçiş Fonu

İklim nötr bir düzene geçiş konusunda Adil Geçiş Mekanizmasının unsurlarından biri de Adil Geçiş Fonu'dur. Komisyon, yeşil geçişten en olumsuz etkilenen bölgeleri belirleyen üye ülkelere hibe sağlamaktadır. Adil Geçiş Fonu, ilgili bölgelerin ekonomik çeşitlendirilmesi ve yeniden dönüştürülmesini desteklemektedir. Bu durum; küçük ve orta ölçekli işletmelere yapılan yatırımları, yeni firmaların yaratılmasını, araştırma ve yenilikleri, çevresel rehabilitasyonu, temiz enerjiyi, işçilerin yeniden vasıflandırılmasını ve mevcut karbon yoğun tesislerin dönüştürülmesini içermektedir. Ortak Hükümler

Yönetmeliği'ne tabi¹⁹ olan fon, tüm AB üyelerine destek sağlayacaktır. Üye ülkeler, bir transfer mekanizması yoluyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu çerçevesinde Adil Geçiş Fonu paylarını kendi kaynaklarından tamamlayacaklardır. Adil Geçiş Fonu'nun finansal araçlarının dağılımı, iklim nötrlüğe geçiş ile başa çıkabilmek için üye ülkelerin gerekli yatırımları finanse edebilme kapasitelerini şu dağıtım metodlarını dikkate alarak yansıtacaktır²⁰:

- Sera gazı salınımının en yüksek olduğu karbon yoğun bölgelerin geçiş zorluklarının belirlenmesi,
- Endüstri, kaya petrolü, kömür ve linyit madenleri ile turbo kömürü üretimindeki olası iş kayıplarının yol açacağı sosyal zorunluklar ve istihdam için çalışanlara yeniden beceri kazandırma ihtiyacı,
- Üye ülkelerin ekonomik kalkınmışlık seviyesi ve ilgili yatırım kapasiteleri.

Uluslararası Çalışma Standartları Açısından Adil Geçiş: Herkes için Sürdürülebilir Ekonomiler ve Toplumlar için Adil Geçiş Kılavuzu

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından oluşturulan "Herkes için Sürdürülebilir Ekonomiler ve Toplumlar için Adil Geçiş Kılavuzu", adil geçiş adına uluslararası çalışma standartları açısından önemli bir çerçeve oluşturmuştur. Kılavuz, ILO'nun üçlü yapısına uygun bir şekilde sendikalar, işverenler ve hükümetler arasında sağlanan üç taraflı bir mutabakatla ortaya çıkarılmıştır (ITUC, 2017b: 3).

Kılavuzun oluşturulma sürecinde İnsana Yakışır İş Programı'nın temel prensipleri arasında yer alan sosyal diyalog, sosyal koruma, çalışma yaşamına ilişkin haklar ve istihdam, tarafların önemle üzerinde durduğu konular arasındadır. Söz konusu temel prensipler doğrultusunda sürdürülebilir bir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve toplumsal boyutlarının eş zamanlı politikalarla mümkün olacağına dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda adil geçiş, çevre

politikalarıyla uyumlu bir şekilde sürdürülebilir bir ekonomik düzenin oluşturulabilmesi için insana yakışır işlerin ve çalışma koşullarının oluşturulmasını, sosyal içermeyi ve yoksullukla mücadeleyi kapsayacak şekilde görünür hâle getirilmiştir. Kılavuzda adil bir geçişin sağlanabilmesi için eşitsizlikler ve yoksullukla mücadele, insana yakışır işlerin oluşturulması ve toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir politika anlayışının benimsenmesi önemli hususlar arasında sıralanmıştır. Sürdürülebilir bir kalkınmanın ancak çalışma yaşamına ilişkin politikaların dikkate alınmasıyla mümkün olacağı belirtilmiştir. Kılavuzda, toplumun hiçbir kesiminin dışarıda bırakılmadığı, herkes için "adil bir geçiş" vurgusu ön plana çıkarılmıştır (ILO, 2015:4).

ILO, kılavuz aracılığıyla, herkes için insana yakışır işlerin oluşturulması, taraflar arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması, uygun ve uygulanabilir politika çerçevesinin oluşturulması sürecinde tarafların etkin bir şekilde rol alması, her düzeyde istişari süreçlere katılımın mümkün kılınması ve etkin sosyal diyalog mekanizmalarının oluşturulması üzerinde durmuştur. Bu kapsamda hem yerel hem de küresel düzeyde tarafların tutarlı bir yaklaşım sergilemeleri, özellikle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için önemli görülmüştür. Makroekonomik politikalar, büyüme, sektörel politikalar, mesleki eğitim, beceri geliştirme, işçi sağlığı ve iş güvenliği, sosyal koruma, aktif istihdam politikaları, sosyal haklar ve üç taraflı sosyal diyalog, sürdürülebilirliğin çevresel, toplumsal ve ekonomik açıdan sağlanabilmesi adına temel politika alanları arasında belirtilmiştir (ILO, 2015: 6-7).

Uluslararası Sendikal Hareket ve Adil Geçiş

İklim değişikliği ile mücadele, özellikle 2000'li yıllarla birlikte uluslararası sendikaların gündem ve amaçları arasında yoğun bir şekilde yer almaya başlamıştır. Uluslararası sendikalar, 2006 yılında gerçekleştirilen Emek ve Çevre Meclisi'nde yeni bir

emek enternasyonalizmini tartışmaya açmış ve iklim değişikliği ile mücadele adına bir taahhüt açıklamışlardır (UNEP, 2006).

2012 yılında gerçekleştirilen Emek ve Çevre Meclisi'nde ise iklim gündemi ile sendikal talepler bir arada ele alınmıştır. Meclis, iklim değişikliğiyle mücadelede işçi hakları ile adil geçiş talebini önemli bir yere koymuştur. 2006 yılındaki Emek ve Çevre Meclisi'nde alınan kararlar ITUC'nin kuruluş kongresinde de tartışmaya açılırken, konfederasyonun 2010 yılında Vancouver'de gerçekleştirilen ikinci kongresinde de iklim değişikliği ile mücadele yine önemli gündem maddelerinden olmuştur. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Paris Anlaşması konunun sendikalar tarafından çok daha yoğun bir şekilde ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle ITUC, bu süreçte çok sayıda kampanyanın yürütülmesini sağlamış, konuya ilişkin bir farkındalık oluşturulması adına yoğun çaba harcamıştır. ITUC'nin faaliyet planları ile tüzüğünde adil geçiş konusunda önemli düzenlemelere yer verdiği görülmüştür (ITUC, 2016a: 5; ITUC, 2018b).

Paris Anlaşması'nın hemen öncesinde, özellikle ITUC tarafından, anlaşma metninde işçilerin hak ve çıkarlarını gözetilen düzenlemelere yer verilmesi için yoğun bir baskı oluşturma çabasına girilmiştir. Söz konusu girişimler doğrultusunda daha önce de belirtildiği üzere adil geçiş, anlaşma metninin giriş kısmında yer almıştır (UN, 2015; ITUC, 2017b: 3).

Paris Anlaşması sonrasında sendikalar, ortaya çıkan tabloyu değerlendirmek adına, ITUC, IndustriALL Global Union ve AFL-CIO'nun (Amerikan Emek Federasyonu ve Endüstriyel Örgütler Kongresi) katılımıyla Washington'da önemli bir toplantı düzenlemişlerdir. Paris Anlaşması kapsamında öngörülen dönüşüm sürecinden işçi sınıfının nasıl ve ne ölçüde etkileneceği, adil geçiş politikalarının bahsi geçen koşullarda etkin bir şekilde nasıl uygulanabileceği, ilgili toplantının temel gündem maddeleri arasında yer almıştır. Bununla birlikte uluslararası sendikalar, Paris Anlaşması ile adil geçiş talebine yönelik sınırlı olumlu tutumun nasıl geliştirilebileceği ve adil geçişin işverenler ile hükümetlerin gündemlerine nasıl daha yoğun bir şekilde alınabi-

leceğini farklı platformlarda da tartışmış, bu anlamda önemli tespitleri ortaya koyan çeşitli bildiri ve raporlar yayımlamışlardır (IndustriALL, 2016; TUAC, 2017a).

ITUC, 18 Kasım 2016 tarihinde Fas'ta gerçekleştirilen COP22'de de adil geçiş talebine yönelik bir farkındalığın sağlanması için yoğun çaba harcamıştır. COP22'ye 50 farklı ülkeden 150 sendikacının katıldığı görülmüştür. COP22 sonrasında hem ITUC hem de ETUC, iklim değişikliği ile mücadele aşamasında adil geçiş unsurlarının dikkate alınması gerektiğini belirten bildirimler yayımlamışlardır.

Adil Geçiş Merkezi

ITUC, bildirimler, rehberler ve kampanyaların ötesinde adil geçiş adına çok daha somut bir çabayı da hayata geçirmiştir. Bu doğrultuda adil geçiş talebi ile ilgili faaliyetlerini bir merkez aracılığıyla gerçekleştirme kararı alan konfederasyon, 2016 yılında ITUC Adil Geçiş Merkezi'ni kurmuştur. Sektörel ve iş yeri düzeyinde çevreye uyumlu politikalar doğrultusunda gerekli dönüşüm sürecinin planlanması, işçilerin hak ve çıkarlarını dikkate alan politikaların ilgili dönüşüm sürecine dâhil edilmesi adına sosyal taraflar arasındaki diyalogun geliştirilmesi, konuya ilişkin kamu politikalarının oluşturulması için taraflar arasında gerekli iş birliğinin sağlanması gibi konular, merkezin görevleri arasında yer almıştır (ITUC, 2016a; ITUC, 2018a; TUED and Rosa Luxemburg Stiftung, 2018). Adil geçiş talebine yönelik bilincin ve farkındalığın artırılması, taraflar arasında sosyal diyalog mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanılması, merkezin belirlediği önemli hedefler arasındadır (ITUC, 2017b).

Adil Geçiş Merkezi, yukarıda bahsi geçen hedefler ve görevler doğrultusunda işverenlerle olan temasını da kurumsal bir şekilde yürütmektedir. Bu anlamda işverenlerle ortak kurulan koalisyonlar son derece önemli araçlar olarak dikkat çekmektedir. İşveren tarafının, çevre politikalarıyla uyumlu bir üretim anlayışının oluşturulması sürecinde adil geçiş tartışmalarına tekil olarak dâhil oldukları gibi belirli birliklilikler aracılığıyla da dâhil oldukları görülmektedir. Bu anlamda üzerinde durulabilecek önemli birlikliliklerden birisi B-Takımı'dır (B-Team).

19 https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/just-transition-fund_en
20 <https://www.akib.org.tr/tr/faaliyetler-avrupa-yesil-mutabakati-aym-yatirim-plani-ve-adil-gecis-mekanizmasi.html>

Sendikalar ve İşverenler Arası Koalisyon

B-Takımı, üretimde verimliliğin artırılmasının, çevre politikalarıyla uyumlu stratejilerle çok daha mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir ekonominin ancak çevreye duyarlı politikalarla başarılacağı üzerinde durulmaktadır. İşveren tarafının kâr maksimizasyonu hedefiyle hareket etmemesi gerektiğini savunan B-Takımı, toplumsal, çevresel ve ekonomik anlamda bütüncül bir gelişmenin önemi üzerinde durmakta, işverenlerin bu gelişimin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Tamamen kâr hırsına odaklanan bir anlayışın çevreyi tahrip edeceği, doğal kaynakların bilinçsiz bir şekilde tüketilmesi ve dünya nüfusunun hızla artmasının yoksulluğun artmasına da neden olacağı, dünya üzerinde eşitsizliklerin arttığı, işsizlik oranlarının yükseldiği, B-Takımı'nın üzerinde durduğu konular arasında yer almaktadır. B-Takımı, dile getirilen sorunların çözümü noktasında sermaye tarafının sorumluluk almasının önemini vurgularken, bu aşamada yoksullukla mücadeleyi, çevreye uyumlu politikaları, eşitlikçi yaklaşımları dikkate alan bir B-planları olduğuna dikkat çekmektedir. Bahsedilen düşünce ve hedefler üzerine B-Takımı, uluslararası çok sayıda şirketin üst düzey yöneticileri ve çeşitli kurumların temsilcileri tarafından oluşturulmuştur. Ford, Kering Grup, Rockefeller Vakfı, Unilever, Virgin Grup, IKEA, Mastercard gibi dünyanın önde gelen şirket ve kurumlarının temsilcileri B-Takımı'nın önemli katılımcıları arasında yer almaktadır (B-Team, 2022).

Adil geçiş talebi üzerine de çok sayıda farkındalık çalışması yürüten ve bağlantılı şirketler aracılığıyla adil geçiş talebinin şekillenmesinde etkili olan B-Takımı'nın başkan yardımcılığını ITUC Genel Sekreteri Sharan Burrow yürütmektedir. Dolayısıyla ITUC, Takım içerisinde yönetsel pozisyonunun da etkisiyle uluslararası şirketlerin ve çeşitli kurumların üst düzey yöneticileri aracılığıyla adil geçiş talebine ilişkin geniş bir diyalog süreci yürütmektedir (B-Team, 2022). İlgili diyalog sürecinde kurumsal anlamda Adil Geçiş Merkezi üzerinden hareket edilmektedir.

Yeni Toplumsal Sözleşme

ITUC'nin küresel salgın döneminde ortaya koyduğu strateji ve politikalar ise adil geçişe yönelik söylemlerini farklı bir boyuta taşımıştır. ITUC, küresel salgın döneminde toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklerin çok daha görünür hâle geldiğine dikkat çekmiştir. Yaşanan ekonomik krizlerde ve yetersiz sağlık hizmetlerinde toplumun en korumasız ve güvencesiz kesimlerinin daha çok etkilendiği üzerinde durulmuştur. Konfederasyon, sosyal korumadan yoksunluk ve yoksulluğun, güvencesiz kesimlerin sorunlarını derinleştirdiğine dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda ITUC, salgın sonrasında dünyanın sürdürülebilir ve adil bir sürece girebilmesi için yeni bir toplumsal sözleşme ihtiyacına dikkat çekmiştir. Oluşturulması gereken yeni bir toplumsal sözleşmenin, temel hakları, adil bir asgari ücret politikasını, çalışma sürelerini, işçi sağlığı ve iş güvenliğini dikkate almasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. ITUC, yeni toplumsal sözleşme önerisi kapsamında ifade ettiği talepler içerisinde iklim eylemi ve teknolojik dönüşümler için adil geçiş önlemlerinin önemi üzerinde de durmuştur. Eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerinde oluşturulacak yeni istihdamlar ile adil geçiş taleplerinin dikkate alındığı çevre dostu yeni istihdam alanlarının oluşturulması, ITUC'nin yeni toplumsal sözleşme kapsamında dikkat çektiği taleplerin başında gelmiştir. Bunun yanında örgütlenme ve toplu pazarlık hakkına saygı, küresel bir sosyal koruma fonunun oluşturulması, ayrımcılıkla karşılaşan tüm gruplar için eşitlik ve toplumsal içerme ise yeni toplumsal sözleşmeye ilişkin diğer talepler arasında yer almıştır (Burrow, 2020a; Burrow, 2020b; ITUC, 2021c).

Belirtmek gerekir ki, ITUC'nin yeni toplumsal sözleşme tartışmalarında dile getirdiği doğrudan adil geçiş talebi yanında diğer talepler de adil geçişin temel ilkeleriyle doğrudan ilişkili ve bu ilkeleri destekler niteliktedir. Bu süreçte ITUC tarafından başlatılan yeni toplumsal sözleşme tartışması, daha sonra GUF'ler ve ETUC içerisinde de karşılık bulmuştur (EI, 2020; ETUC, 2021). Yeni toplumsal sözleşme kapsamında ifade edilen talepler genel itibarıyla uluslararası sendikal hareket içerisinde de görünür hâle gelmiştir.

2 Bölüm

SENDİKAL STRATEJİLER BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE ADIL GEÇİŞ TARTIŞMALARI

Araştırma Yöntemi ve Bulgular

Adil geçiş gündemi kapsamında Türkiye'ye özgü talep ve önerilerin ortaya konulması ile Türkiye sendikal hareketi içerisinde adil geçiş tartışmalarının boyutunun görünür kılınması amacını taşıyan bu bölümde, doküman ve belge incelemesini içeren masa başı çalışması yanında bir alan araştırmasına da yer verilmiştir. Araştırma kapsamında işçi ve memur sendikalarının yöneticileri ile sendika uzmanlarıyla görüşülmüştür. Katılımcılar belirlenirken daha çok ilgili konfederasyon ve sendikalarda konuyla ilgili toplantılara ve tartışmalara katılan temsilcilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda toplam 12 sendika temsilcisi ile yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan 3'ü sendika genel başkanlarından, 1'i üst düzey sendika yöneticilerinden, 8'i sendika uzmanlarından oluşmuştur. Araştırma kapsamında üç farklı konfederasyonu temsilen 5 temsilci ile, ayrıca yedi farklı sendikayı temsilen 7

temsilci ile görüşülmüştür. Görüşme gerçekleştirilen 7 sendika temsilcisinden 2'si metal, 1'i genel işler, 1'i enerji, 1'i taşımacılık, 1'i doküman, hazır giyim ve deri, 1'i ise madencilik ve taş ocakları iş kolundan katılım sağlamıştır. Konfederasyon temsilcilerinin ise 4'ü işçi sendikaları konfederasyonlarından katılım sağlarken, 1'i kamu görevlileri sendikaları konfederasyonundan katılım sağlamıştır.

Salgın dönemindeki risk faktörleri ve kısıtlamalar göz önüne alınarak, tüm görüşmeler uzaktan (online veya telefon konuşmaları aracılığıyla) gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda katılımcı sendika temsilcilerinin bazılarıyla video görüşmeler, bazılarıyla ise telefon konuşmaları ile iletişim kurulmuştur. Her bir görüşme 50 ila 70 dakika arasında sürmüştür. İlgili araştırma kapsamındaki görüşmeler 2022 yılı Haziran ve Aralık ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış soruların hazırlanmasında adil geçiş tartışmalarına ilişkin literatür dikkate alınmıştır. Soruların açık uçlu olması katılımcıların

sürece ilişkin tecrübelerini açık bir şekilde paylaşabilmelerini mümkün kılmıştır. Görüşmeler öncesinde sorular katılımcılara iletilmiş, her bir katılımcının görüşmeye hazırlanması ve sorularla ilgili bağlı olduğu sendika ile fikir alışverişinde bulunması sağlanmıştır. Görüşmelerin başında katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş, adil geçiş tartışmalarına ilişkin genel çerçeve çizilmiş ve kendilerini kısaca tanıtmaları istenmiştir. Araştırma bulguları, masa başı incelemelerinde elde edilen bilgilerle birlikte ele alınarak rapora yansıtılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de adil geçiş tartışmalarına ilişkin genel çerçeve görünür hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’ye İçkin Bir Adil Geçiş Tartışması İhtiyacı: Avrupa Merkezli Bir Kavram Olarak Adil Geçiş

İklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanan dönüşümün çalışma yaşamı üzerindeki etkilerinin azaltılması adına, uluslararası kuruluşların önderliğinde, dünya genelinde birtakım girişimler ve çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Avrupa Komisyonu’nun adil geçiş sürecine ilişkin çalışmaları, İklim Değişikliği Konferanslarında ele alınan konular ve uyum süreci çalışmaları, BM’nin konuya ilişkin raporları ve çalışmaları, ILO tarafından hazırlanan rehberler, OECD tarafından düzenlenen raporlar, Dünya Bankası’nın konuya ilişkin görüşleri, uluslararası sendikaların bildiri ve raporları, bu konuda ülkelere yol gösterici olurken; ulusla-

rarası alanda yaşanan bu hareketlilik sonucunda ulusal hükümetlerin de çeşitli girişimlere ve çalışmalara dâhil olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin; Kanada²¹, İskoçya²², Birleşik Krallık²³, Danimarka²⁴, İspanya²⁵ ve Almanya²⁶ gibi ülkelerde adil geçiş hedefi kapsamında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, fosil yakıt temelli enerji üretiminden düşük karbonlu üretime adil bir geçişin sağlanması adına birçok ülkede (ABD, Ukrayna, Bulgaristan, Estonya, Slovakya gibi) özellikle sosyal tarafların da katılımıyla çalışmalar yürütülmektedir²⁷.

Özellikle uluslararası alanda gözlemlenen girişimler ve çalışmalar, adil geçiş konusunu gündemlerine alan ülkelerin mevzuatlarında ve ülkeye özgü çalışma koşullarında da bir değişim yaşanacağını habercisi olmaktadır. Adil geçiş süreci, ulusal hükümetler açısından sürdürülebilir kalkınma, insana yakışır yeşil işler, düşük karbonlu ekonomilere geçiş ve bu süreçte çalışma yaşamına ilişkin politikaların şekillendirilmesi bağlamında son derece önemli bir yere sahiptir.

Adil geçiş politikaları, Avrupa başta olmak üzere dünya genelinde yoğun bir şekilde tartışılmasına rağmen, Türkiye açısından konunun oldukça yeni olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Uluslararası sendikalar tarafından yoğun bir şekilde tartışılan adil geçiş, Türkiye’deki sendikaların büyük bir çoğunluğu açısından oldukça yeni bir kavramdır. Türkiye’de son dönemlerde tartışılmaya başlanan kavram, sendikal hareket içerisinde henüz tam bir karşılık

bulamamıştır. Türkiye’deki sendikalar her ne kadar iklim değişikliği ile mücadele konularına kendi metinlerinde yer verseler de adil dönüşüm, doğrudan Türkiye’deki sendikaların detaylı bir şekilde gündeme aldıkları, politika metinlerine yansıtılmaları, kendi içlerinde tartıştıkları bir kavram değildir. Adil geçiş tartışmalarının daha çok uluslararası sendikalar tarafından dile getirilmesi ya da çeşitli uluslararası toplantılarda gündeme gelmesi nedeniyle, Türkiye’de, konuya yerel bir gündem olmasından ziyade uluslararası bir gündem olarak yaklaşılmaktadır. Adil geçiş tartışmalarının, Türkiye’de, sendikalardan daha çok işverenler, hükümet ve ekoloji hareketi içerisinde yer alan bazı örgütler tarafından gündeme alındığı dikkat çekmektedir. Bu durum, konuya ilişkin emek yönlü somut politikaların oluşturulması sürecini geciktirmektedir. Ayrıca sendika temsilcileri adil geçiş tartışmalarının Türkiye’de sendikalar haricinde başka taraflar ve başka aktörlerce gündeme getirilmiş olmasına yönelik kaygılarını da ifade etmektedirler. Bu kapsamda adil geçişin kavramsal çerçevesinin sendikalarla birlikte, sendikaların diliyle tartışılması gerektiğinin altını çizmektedirler.

İlgili raporun oluşturulması aşamasında görüşme sağlanan birçok sendika temsilcisinin, adil geçiş, Avrupa merkezli bir kavram olarak tanımladıkları dikkat çekmiştir. Görüşmelerde, adil geçişin dışarıdan öğrenilen bir kavram olduğu sıklıkla vurgulanırken, kavrama ilişkin tartışmaların Avrupa merkezli olması nedeniyle Türkiye’deki önceliklerden ziyade daha çok Avrupa’daki öncelikleri dikkate alan bir yapıya sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Türkiye’de henüz dönüşüm nedeniyle bir istihdam kaybının fiilen yaşanmamış olmasından kaynaklı olarak, ilgili tartışmaların sendikaların gündemine yoğun bir şekilde girmediğine de dikkat çekilmiştir. Bu durum ise sendika temsilcileri tarafından mevcut tartışmaların “Avrupa tipi bir adil geçiş” olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir.

Adil geçiş tartışmalarında özellikle Avrupa’da istihdamı koruma kaygısının ön plana çıktığını belirten sendika temsilcileri, bu kapsamda bilhassa şirket teşviklerinin önemli bir yere sahip olduğuna dik-

kat çekmişlerdir. Bu doğrultuda kamu kaynaklarının özel sektöre aktarılması vasıtasıyla istihdamın korunması anlamındaki duruş, özellikle Türkiye’de sendikaların ilgili tartışmalara mesafeli yaklaşımlarının temel nedenleri arasında sayılmıştır. Sendikalar tarafından kabul görececek adil geçiş politikalarının, şirketlerin kendi kârlarından taviz vermeleri suretiyle oluşturulabileceği, kamu kaynaklarının ise doğrudan emek yönlü politikalara ayrılması noktasındaki beklenti, sendika temsilcilerinin genel görüşleri içerisinde yer almıştır.

Sermayenin kendi cebinden bu dönüşümü finanse etmesini beklemenin, özellikle Türkiye gibi işçi maliyetlerinin oldukça düşük olduğu bir ülke için son derece makul bir talep olacağı da dile getirilen unsurlar arasındadır. Bir dönüşümün yaşanmasının kaçınılmaz olacağını kabul eden sendikalar, bu dönüşümün maliyetinin işçi sınıfının çıkarları üzerinden değil, sermayenin kendi içinden karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda adil geçiş tartışmalarının aynı zamanda yeniden bölüşüm politikaları olarak gündeme alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Adil olanın, yeniden bölüşümün adaletli bir şekilde sağlanması olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle adil geçiş politikalarının Türkiye’de kavramsallaştırılması aşamasında dönüşümün, yeniden bölüşümde adaleti sağlaması gerektiğine yönelik vurgu ön plana çıkarılmıştır.

Adil geçişin ikiz bir kavram olarak ele alınması gerektiği de sendika temsilcileri tarafından üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda, iklim değişikliği ile teknolojik dönüşümü birbirinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı konusuna değinilirken, iklim değişikliğine duyarlı bir üretim sistemine geçişin aynı zamanda bir otomasyon değişikliğini gerekli kılacak olması da üzerinde durulması gereken bir konu olarak ele alınmıştır.

Türkiye’nin Uluslararası Düzenlemelere Yaklaşımı

Türkiye, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne 2004 yılında taraf olmuş, 2009 yılında da Kyoto

21 Kanada’da bu anlamda hükümet, sivil toplum kuruluşları, iş gücü, işverenler, bölgesel ve yerel ortaklarla birlikte iş birliği yapılması ve ortak bir adil geçiş mevzuatı oluşturulması yönünde çağrıda bulunulmuştur. Bu iş birliğiyle bir Adil Geçiş Danışma Kurulu’nun oluşturulması ve karar alma sürecinde hükümete katkı sağlaması hedeflenmiştir. Kanada halkının da hükümetin bu tutumu ile düşük karbon kullanımına geçişte adil ve eşitlikçi olunacağı ve dezavantajlı grupların da süreçten ve fırsatlardan yararlanmasına olanak sağlanacağı yönünde hükümete destek verdiği görülmektedir. Bkz. <https://www.canada.ca/en/natural-resources-canada/news/2021/07/canada-launches-just-transition-engagement.html>; <https://www.rncanengagenrncan.ca/en/collections/just-transition> Ayrıca Kanada kömür işçileri üzerine yapılan çalışmada adil geçiş destekleyecek mevcut politikalar ve diğer girişimler değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışma için bkz. <https://www.canada.ca/en/envir-onment-climate-change/services/climate-change/task-force-just-transition/final-report.html>

22 İskoçya’da bir Adil Geçiş Komisyonu oluşturulmuştur. Belirli aralıklarla düzenli olarak toplanan Komisyon, yayımladığı raporlar ile sürece ilişkin bir durum analizi yapmaya çalışmaktadır. Bkz. <https://www.gov.scot/groups/just-transition-commission/>

23 Birleşik Krallık’ta adil geçişin sağlanması adına sivil toplum örgütlerinin birlikte hareket ettikleri ve çeşitli faaliyetler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Söz konusu çalışmalar için bkz. <https://www.lse.ac.uk/grantham-institute/financing-a-just-transition/> Aynı zamanda Birleşik Krallık’ın adil geçiş sürecindeki eksikliklerin tespit edildiği yönündeki çalışma için de bkz. Rising, et.al., 2021.

24 <https://climateinstitute.ca/publications/managing-a-just-transition-in-denmark/>

25 <https://www.wri.org/update/spains-national-strategy-transition-coal-dependent-communities>

26 <https://www.rff.org/publications/reports/german-just-transition-a-review-of-public-policies-to-assist-german-coal-communities-in-transition/>

27 Söz konusu ülke örnekleri için bkz. CAN Europe, 2019.

Protokolü'ne katılmıştır²⁸. Ayrıca, ILO'nun Sürdürülebilir Kalkınma, İnsana Yakışır İş ve Yeşil İşler Rehberi'ni de kabul etmiştir²⁹. Paris Anlaşması'nı ise 6 Ekim 2021 tarihinde 7335 sayılı Kanunla onaylamıştır³⁰. Paris İklim Anlaşması'nın onaylanmasıyla birlikte Türkiye, her ne kadar 2053 yılına kadar net sıfır karbon hedefini açıklamış olsa da, **"Gelişmekte olan bir ülke olarak ve ulusal katkı beyanları çerçevesinde, anlaşmanın ve mekanizmalarının ekonomik ve sosyal kalkınma hakkına hanel getirmemesi kaydıyla uygulanacağını"** beyan etmek suretiyle **"Ortak farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi"** kapsamında kendi koşulları ve kapasitesine uyumlu olarak süreci yürüteceğini açıkça ortaya koymuştur. Ulusal katkı beyanları çerçevesinde hedeflenen katkı düzeylerinin bu doğrultuda belirleneceği açıkça ifade edilmiştir. Türkiye'nin, anlaşmayı geliştirmekte olan bir ülke olarak onaylaması ise iklim finansmanı çerçevesinde gelişmiş ülkeler tarafından sağlanacak kamu mali akışlarını da mümkün hâle getirmiştir. Bahsedilen durum adil geçiş tartışmalarında gündeme alınacak olan politikaların finansmanı açısından da ele alınması gereken bir nitelik sergilemektedir.

Ulusal Düzeydeki Çalışmalar

Türkiye'de iklim değişikliğine ilişkin hukuki bir altyapı oluşturma çabalarının, özellikle Paris Anlaşması'nın kabulünden sonra hız kazanmaya başladığını ifade etmek yerinde olacaktır. Ancak anlaşmanın kabulünden önceki süreçte de konuya ilişkin çeşitli çalışmaların olduğu belirtilmelidir. İlgili çalışmaların, "afet ve risk yönetimi", "biyolojik çeşitliliğin korunması", "su güvencesi ve güvenliği" ve "gıda

güvencesi ve güvenliği" başlıkları altında toplandığı görülmektedir³¹. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı³² ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan eylem planlarının ve stratejik hedeflerin de genellikle bu konular altında şekillendiği dikkat çekmektedir.

Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi (2010-2023), İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023) ve Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2021-2023), Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli iklim hedeflerine yönelik temel araçları arasındadır. Söz konusu araçlardan İklim Değişikliği Eylem Planı ile Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, istihdam olanaklarını, yeni işler yaratmanın yolu ve ortak bir fayda sağlama hedefi özelinde ele almaktadır. Ancak bu planların hiçbirinde insana yakışır ve/veya sürdürülebilir yeşil işlerin³³ yaratılması ve iyileştirilmesi, çalışma hakkının etkin bir şekilde korunması ve mevzuatın iklim değişikliği ile mücadelede uygun olarak gözden geçirilmesi, bir amaç veya strateji olarak vurgulanmamaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı kabulünden sonra iklim değişikliğine ilişkin hız kazanan çalışmalar arasında sürdürülebilir yeşil işlerin oluşturulması gerekliliğinden bahsedilmesine rağmen, çalışma hakkı, adil geçiş, yeni sürdürülebilir yeşil işlerin detayları ve çalışma yaşamı hakkında ayrıntılar gerektiği düzeyde ele alınmamaktadır (Uncular, 2022a: 265, 267). Bu doğrultuda Türkiye tarafından ortaya konulan iklim değişikliği ile mücadele stratejilerinin çalışma yaşamına ilişkin kaygılardan ve sosyal politika önlemlerinden uzak bir şekilde ortaya konulduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

28 R.G.T., 17.02.2009, S. 27144

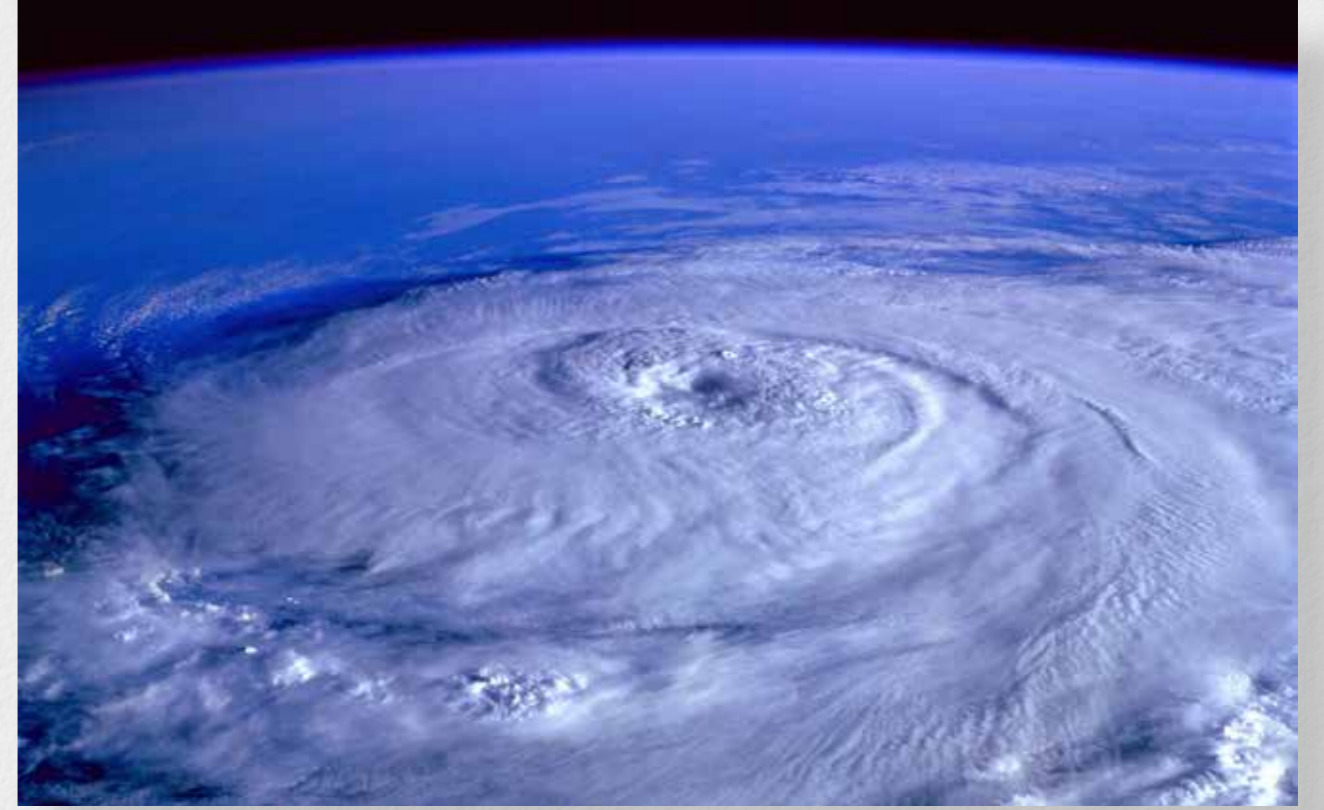
29 Türkiye'nin iklim değişikliği ile ilgili taraf olduğu diğer uluslararası anlaşmalar için bkz. Hergüner, 2020: 14-15; Hergüner, Tuncel ve Tor, 2019: 186.

30 R.G.T., 07.11.2021, S. 31621.

31 İlgili Kanunlar için bkz. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012: 38-39. Ticaret Bakanlığı tarafından 2021 yılında hazırlanan "Yeşil Mutabakat Eylem Planı"nda da hedefler; "Sınırdan Karbon Düzenlemeleri", "Yeşil ve Döngüsel Bir Ekonomi", "Yeşil Finansman", "Temiz, Ekonomik ve Güvenli Enerji Arzı", "Sürdürülebilir Tarım", "Sürdürülebilir Akıllı Ulaşım", "İklim Değişikliği İle Mücadele", "Diplomasi" ve "Avrupa Yeşil Mutabakatı Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Faaliyetleri" başlıkları altında belirlenmiştir. Bkz. Ticaret Bakanlığı, 2021.

32 Paris İklim Anlaşması'nın onaylanmasından sonra "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın adı "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir.

33 İklim işleri; güneş panellerinin kurulması, enerji ve malzeme tasarruf cihazlarının tasarlanması, petrol ve gaz tüketiminin azaltılması için sera gazı emisyonlarının azaltılarak iklim krizinin hafifletilmesine doğrudan katkıda bulunan, insana yakışır çalışma koşullarına sahip işler olarak tanımlanmaktadır. İklim krizine uyum sağlama hedefi taşıyan iklim işleri yeşil işlerden farklıdır. Örneğin; kirlilik kontrolü çalışanları, sürdürülebilirlik yöneticileri gibi işler (Uncular, 2022a: 265; Campaign against Climate Change, 2014).

2022 İklim Şurası

Kurumsal örgütlenme ve yapılanma, mevzuatta yapılan yeni düzenlemeler, iklim değişikliği konusunda yaşanan ulusal ve uluslararası gelişmelerle bağlantılı olarak Şubat 2022'de bir İklim Şurası düzenlenmiştir. Söz konusu Şura kapsamında, iklim değişikliğinin tüm açılardan ele alınmasının gerekliliği vurgulanarak, orta ve uzun vadede yapılabilecekler konusunda paydaşlarla birlikte tavsiye kararlarının oluşturulması hedeflenmiştir. Şura'nın çalışma konuları arasında "Göç, Adil Geçiş ve Diğer Sosyal Politikalar" başlıklı bir çalışma alanı ve komisyon da oluşturulmuştur. Şura'da, "Türkiye'nin 2053 Net Sıfır Emisyon ve Yeşil Kalkınma Devrimi" hedeflerine göre İklim Kanunu taslağı ve diğer hukuki düzenlemeler için politika önerilerinin geliştirilmesi, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve iklim değişikliğine uyum için sektörlerin stratejik amaçları ile kurumların öncelikli eylem planlarının belirlenmesi için öneriler oluşturulması hedeflenmiştir.

Şura sonucunda alınan "Göç, Adil Geçiş ve Diğer Sosyal Politikalar Komisyonu" kararları "İklim Göçü", "İklim Adaleti", "Adil Geçiş", "Eğitim ve Farkındalık" ve "Sağlık" başlıkları altında toplanmıştır³⁴. Şura'da alınan kararlar doğrultusunda adil

geçiş; iklim nötr bir ekonomiye geçiş sürecinin, sosyal diyalog mekanizmasının etkin bir şekilde kullanılmasıyla, hiç kimsenin geride bırakılmadığı, dönüşüm sürecindeki riskler ve fırsatlarla birlikte değerlendirilerek özel politika gerektiren gruplar öncelikli olmak üzere insana yakışır yeşil iş fırsatlarının yaratıldığı stratejik bir çerçeve olarak tanımlanmıştır. "Adil Geçiş" başlığı altında alınan kararlar ise şunlardır (İklim Şurası, 2022):

- Tam bir sosyal korumanın sağlandığı insana yakışır ve aynı zamanda da karbon emisyonlarını azaltıcı etkisi olan yeşil işler artırılmalıdır. İklim değişikliği ile dönüşüm sürecinden etkilenen iş gücünün istihdamının korunmasına yönelik yeşil ve dijital dönüşüm odaklı beceri ve yetkinliklerin kazandırılmasına ilişkin programlar, sosyal taraflarla birlikte iş birliği içinde geliştirilmelidir.
- Süreçten olumsuz yönde etkilenecek çalışanlar ve aileleri için uygun sosyal koruma önlemleri oluşturulmalıdır.
- Ulusal boyutta bir kayıp-zarar mekanizması oluşturulmalı ve bu kapsamda, halihazırdaki kaynakların kullanılması ve uluslararası finans kaynaklarının ülkeye aktarılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- Türkiye'nin 2053 net sıfır emisyon hedefi, taraf

34 Şura hakkında bilgi için bkz. <https://iklimsurasi.gov.tr/>

olunan/olunacak uluslararası düzenlemeler doğrultusunda adil geçişe konu olacak sektörler, tedarik zincirleri de dikkate alınarak belirlenmeli, kömür madenciliği ve kömüre bağlı elektrik üretim sektörü, tarım ve sınırda karbon düzenlemesi bakımından önceliklendirilmiş çimento, elektrik, gübre, demir-çelik ve alüminyum gibi sektörler başta olmak üzere sürdürülebilir, adil ve eşitlikçi bir geçiş için etki değerlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Destek mekanizmaları da bu kapsamda geliştirilmelidir.

- Teşvik mekanizmaları ile finansman ve yatırım araçları, adil geçiş ilkelerini sağlayan proje ve işletmeleri yönlendirecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Adil geçiş sürecinde, öncelikli sektörlerle birlikte mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeşil dönüşümünün desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Paris Anlaşması hükümleri doğrultusunda hazırlanacak Ulusal Katkı Beyanı ve 2053 net sıfır emisyon hedefinin istihdama etkileri sektörel bazda değerlendirilmeli ve insana yakışır, potansiyel istihdam fırsatları orta ve uzun vadeli bir bakış açısıyla analiz edilmelidir.
- Aynı zamanda kurumlar arası iş birliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ile yerel yönetimlerle iş birliği sağlanması yoluyla sürecin katılımcı bir yaklaşımla ilerlemesi sağlanmalıdır. Söz konusu adil geçiş sürecinde, istihdam, teknoloji, sanayi, yerel ve/veya bölgesel kalkınma, iklim ve eğitim gibi politikalar koordineli bir şekilde yürütülerek kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve süreçten etkilenen tüm paydaşların katılımını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Adil geçiş sürecine yönelik yapılacak çalışmalarda veri ve bilgi eksikliğinin hızlı bir şekilde giderilebilmesi amacıyla ilgili kurumların kapasiteleri artırılmalıdır.
- 2053 hedefi doğrultusunda, süreçten olumsuz etkilenecek sektörler için adil geçiş mekanizması kurulmasının değerlendirilmeli ve Emisyon Ticaret Sistemi ve diğer karbon fiyat-

lama mekanizmalarından sağlanacak gelirin bir kısmı adil geçiş mekanizmasına aktarılmalıdır.

Şura'da sağlık ile ilgili kısımda ise iklim değişikliği sebebiyle işçi sağlığı ve iş güvenliği ile halk sağlığı alanında ortaya çıkabilecek ek hizmet taleplerinin karşılanmasına yönelik tedbirlerin alınmasına ilişkin çalışmaların yapılmasının gerekliliğine dair kararlar alınmıştır. Ayrıca, iklim adaleti³⁵ kısmında yapılacak çalışmalarda ve geliştirilecek düzenlemelerde cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmakta, alınacak kararlara ve yapılacak uygulamalara tüm kesimlerin eşit katılımının sağlanmasına değinilmektedir (İklim Şurası, 2022).

Etkin Bir Adil Geçiş Gündemi Adına Yasal Koşulların Sürece Uyumlu Hâle Getirilmesi

İş gücü ve doğa arasındaki bağ nedeniyle iş hukukunu iklim değişikliğinden ayrı tutmak mümkün değildir. Ekolojik sistemdeki değişiklikler ve bozulmalar, çalışanların sağlığını, güvenliğini ve adil çalışma koşullarını ciddi anlamda etkilemektedir. Çalışanların ve işverenlerin doğayla sürdürülebilir bir şekilde etkileşim içinde olmaları insana yakışır işler aracılığıyla mümkündür. İklim değişikliği sebebiyle çalışanların haklarının korunması için doğanın da korunması gereklidir ve bu da çalışma hukuku kapsamında doğayla bütünleşik düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir (Uncular, 2022a: 269).

Anayasa'nın 56. maddesine göre herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı bulunmaktadır. Çevrenin geliştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve kirlenmesinin önlenmesi de hem devletin hem de vatandaşların görevidir (Any., m.56/1). Anayasa'ya göre tüm vatandaşların da devletin yanında doğanın korunmasına ilişkin anayasal hak ve görevleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda hem devletin hem de işverenlerin, çalışma yaşamında, çalışanlar için uygun ve sağlıklı bir çevre düzeni sağlamaları gerekir. Söz konusu yükümlülüğün yerine getiril-

mesi, anayasal bir ilke olarak çalışanların temel sosyal haklarından biridir³⁶.

Türkiye'deki çalışma mevzuatı içerisinde çalışanların haklarını korumaya ve çalışma ilişkilerini belirlemeye yönelik doğrudan veya dolaylı hükümler içeren çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler arasında yer alan İş Kanunu, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, çalışma ilişkilerinin doğrudan düzenlendiği birincil hukuk kaynaklarıdır. Söz konusu düzenlemeler dışında çalışma hayatındaki farklı grupların da çalışma ilişkilerinin hüküm altına alındığı düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Türkiye'deki çalışma mevzuatı içerisinde çalışanların, özellikle de işçi kesiminin, iklim değişikliği sürecinde çalışma ilişkilerinde karşılaşılabilecekleri olumsuzluklar bakımından korunmalarına yönelik düzenlemelerin kısıtlı olduğunu, hatta olmadığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bu anlamda, iklim değişikliği ile mücadele sürecinde, adil bir geçiş sürecinin tüm çalışanlar açısından mümkün kılınması için ulusal düzeyde yapılacak hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Aynı zamanda, ekolojik konularda doğrudan çalışma mevzuatının oldukça sınırlı olması sebebiyle, mevcut düzenlemelerin, Anayasa, Çevre Kanunu, Paris Anlaşması ve diğer uluslararası anlaşmalara uygun olarak adil bir geçiş sürecinin oluşturulmasının ve uygulanmasının (Uncular, 2022a: 270) Türkiye açısından önemli olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

Adil geçiş sürecinde çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler ve sosyal politika alanına dair öneriler, ancak yasal bir düzenleme kapsamında koruma altına alındığı sürece somut bir hakka dönüşebilir. Dolayısıyla bundan sonraki başlıklarda

ele alınacak olan konular, çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemelerle birlikte tartışmaya açılacak, dile getirilen öneriler bahsedilen kapsamda bütüncül bir zemine görünür kılınmaya çalışılacaktır. **Böylece adil geçiş politikalarına yönelik uygulama alanı ve yasal boyut bir arada değerlendirilerek, kesimsel bir şekilde tartışmaya açılacaktır.**

Çalışma Şekilleri ve Çalışma Düzenine İlişkin Alternatifler

İklim değişikliği ile mücadele kapsamında üretim süreçlerinde yaşanması muhtemel dönüşüm, çalışma ilişkileri açısından da büyük bir değişimi beraberinde getirecektir. Bu anlamda, çalışma düzeninin ve şekillerinin, iş sürelerinin, fesih hâllerinin ve diğer ilgili konuların "geçiş sürecinde hiç kimsenin dışarıda bırakılmaması" ilkesini destekler nitelikte ele alınması, işçilerin hak ve çıkarlarını gözetken somut adil geçiş politikalarının oluşturulması açısından son derece önemlidir. Bahsedilen dönüşüm sürecinde daha önce de belirtildiği gibi bazı çalışma koşullarının değişeceği, hatta bazı işlerin ortadan kalkacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak bu dönüşümün yükünün işçilerin ve ailelerinin sırtlarına yüklenmeden gerçekleştirilmesi, çalışma yaşamı kapsamında mevcut dönüşüm sürecine özgü, çalışma hakkının temel ilkelerini dikkate alan uygulamaların hayata geçirilmesiyle mümkündür. Bu uygulamaların çalışma yaşamında esneklik, kural-sızlaştırma ve güvencesizliği beraberinde getirmemesi adına yasal güvencelerle desteklenmesi de üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

İklim değişikliği ile mücadele sürecinde, yaşanması muhtemel dönüşümle birlikte adil geçiş de dâhil olmak üzere çalışma yaşamına ilişkin çok sayıda yeni tanım ve kavram karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu tanımların ilerleyen süreçlerde kapsam ve içerik anlamında somut bir düzlemde ele alınabilmesi için

³⁶ Devletin söz konusu yükümlülüğünü yerine getirdiği ve çalışma mevzuatı ile doğrudan bağlantılı bazı düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bunlar, doğrudan çalışanlara özgü bir iklim değişikliği sebebiyle ortaya çıkan düzenlemeler değildir; çalışma yaşamında çalışanların çevresel etkenlere karşı korunmasını içermektedirler. Doğrudan çalışma mevzuatı içinde yer alan düzenlemeler; İş yeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik, Kanserojen veya Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik ve Büyük Endüstriyel Kazaların Önlenmesi ve Etkilerinin Azaltılması Hakkında Yönetmeliktir. İlgili Yönetmeliklerin doğa ile iş hukuku bağlantısı açısından görüş için bkz. Uncular, 2022a: 269-270.

³⁵ Adil dönüşümün temelinde iklim adaletinin sağlanmasının gerekliliği ILO yetkilileri tarafından da savunulmaktadır. Bkz. <https://www.iklimhaber.org/adil-donusumun-temelinde-iklim-adaleti-yer-aliyor/>

yasal zeminde de tanımlanması son derece önemlidir. Dolayısıyla ilgili kavram ve tanımların, çalışma yaşamını düzenleyen yasalar kapsamında tanımlara eklenmesi gerekmektedir. Bu durum çalışma yaşamını düzenleyen normlar bağlamında ortak bir kavram bütünlüğünün oluşması açısından da önem arz etmektedir. Özellikle 4857 sayılı İş Kanunu ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu kapsamında adil geçiş ve adil geçişe ilişkin tanımların hüküm altına alınarak düzenlenmesi, belki de sorunun alanının somut bir çerçevede görünür hâle gelmesi açısından değerlendirilebilecek niteliktedir.

İş Kanunu'nun kişiler bakımındaki kapsamına ilişkin yapılacak düzenlemeler de süreç açısından ele alınması gereken konulardandır. Bu doğrultuda İş Kanunu kapsamı içerisinde sayılacak kişi ve grupların, adil geçiş süreci de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi bu süreçte dile getirilebilecek önerilerdendir. Özellikle geçiş sürecinden olumsuz etkilenen grupların kanun kapsamı içerisine alınması ve sürecin olumsuz etkilerine karşı yasal korumanın ilgili kişi ve gruplar için sağlanması gerekliliği üzerinde durulmalıdır. Böylece geçiş sürecinin işçi-

lerin karşısına çıkaracağı olası güvensizlik alanları belirli bir ölçüde hafifletilebilecektir.

Özellikle kapanması muhtemel iş alanlarında ve sektörlerde, zorlayıcı nedenlerle işten çıkarmaların işçilerin iş güvencelerine zarar vermemesi adına, farklı istihdam alternatiflerinin oluşturulması da dikkate alınabilecek öneriler arasındadır. Bu kapsamda işçilerin gelir kaybı yaşamamaları, iş ilişkilerinin devamlılığı ve sürekliliği, sosyal güvenlik kaybı yaşamamaları vb. nedenlerle üretimin devam ettiği ve yoğunlaştığı alanlara, işçilerin iş ilişkileri sona erdirilmeksizin kaydırılmaları yönünde gerekli düzenlemelerin yapılması bahsedilen öneriler kapsamında tartışmaya açılmalıdır.

Somut adil geçiş politikalarının hayata geçirilebilmesi adına iş ilişkilerinin kurulması, iş sözleşmesi türleri ve iş sözleşmesinin sona ermesi belki de en önemli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda özellikle iş sözleşmelerinin kurulması aşamasında, dönüşüm sürecinden etkilenen alanlar açısından iş sözleşmelerine işçiyi koruyucu düzenlemelerin dâhil edilmesi, aynı zamanda özellikle

geçiş sürecinden etkilenme ihtimali yüksek sektörlerdeki işçilerin "çağrı üzerine çalışma" ve "uzaktan çalışma" sözleşmeleri kapsamında suistimallerinin önüne geçebilmek adına kısıtlayıcı ve koruyucu düzenlemelere yer verilmesi gerekliliği de dikkate alınmalıdır³⁷. Ayrıca çalışma sürelerinin kısaltılması, fazla çalışmanın sınırlandırılması gibi uygulamaların da bu süreçte etkili olabileceği belirtilmelidir. Sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmelerde de gelir ve iş kaybı yaşanmaksızın, herhangi bir şekilde güvencesizleştirme olmaksızın haftalık çalışma sürelerinin kısaltılması, istihdam kayıplarının önüne geçilmesi adına somut bir öneri olarak dikkat çekilmiştir. Bu doğrultuda, kaybolan istihdamın çalışma sürelerini kısaltarak başka yerlerde yaratılabileceği vurgulanmıştır. Görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcileri, ücretler değişmeden çalışma sürelerinin kısaltılmasının, kavramsal çerçevenin oluşturulması aşamasında yukarıda değinilen yeniden bölüşüm tartışmalarında da son derece önemli hâle geleceği üzerinde durmuşlardır.

İş sözleşmelerinin feshine ilişkin koşul ve düzenlemelerin de adil geçiş politikaları kapsamında ele alınması yerinde olacaktır. Bu doğrultuda süreli feshi ve derhâl feshi konu durumların belirlenmesine ilişkin hükümlere, adil geçiş sebebiyle yapılacak feshilere özgü koşulların eklenmesi ve işçileri feshi karşı koruyucu hükümlerin geliştirilmesi gerekmektedir³⁸. Bu kapsamda kıdem tazminatı hakkı da ele alınması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. İklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanan dönüşüm nedeniyle iş ilişkisinin sona ermesi durumunda da kıdem tazminatına hak kazanmanın mümkün hâle gelmesi dikkate alınabilecek alternatif öneriler arasındadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, dönüşüm sürecinde, çalışma koşullarında ve düzeninde yapılacak değişiklikler esaslı değişiklik olarak nitelendirilmeli ve bu kapsamda iş hu-

kuku bağlamında esaslı değişikliğe ilişkin sonuçlar uygulanmalıdır. Bilindiği gibi bahsedilen durumlarda işveren, işçiye esaslı değişikliği yazılı olarak bildirmek zorundadır. İşçi tarafından bu değişiklikler yazılı olarak kabul edilmez ise bahsedilen durum işçiyi bağlamamaktadır. İlgili düzenleme marifetiyle kıdem ve ihbar tazminatı vb. yükümlülükler bu kapsamda da devreye sokularak, işverenin keyfi şekilde iş sözleşmelerini feshi engellenmelidir. Toplu işten çıkarma hâllerinde de belirtilen kaygı göz önüne alınmalı, işçinin feshi karşı korunma hakkı gözetilmeli ve tazminat hakları saklı tutulmalıdır. Adil geçiş tazminatının mevcut tazminatlara ek bir şekilde gündeme alınması, feshi karşı koruma kapsamında dikkate alınabilecek bir diğer önemli uygulama olarak gündeme alınabilecek niteliktedir. Bunun yanında işçilerin ücretli iş arama sürelerinin uzatılması, iklim değişikliği ile mücadele sürecinde dönüşüm nedeniyle fesih durumlarında ihbar önelerinin işçi lehine yeniden gözden geçirilmesi, yeni iş arama sürecinde ihtiyaç duyulan eğitim vb. faaliyetlere katılım hâllerinin çalışma süresinden sayılması gibi düzenlemeler de tartışmaya açılmalıdır. Böylece işçinin iş ilişkisi kesintiye uğramaksızın yeni bir iş bulması kolaylaştırılmalıdır.

Çalışma şekilleri ve çalışma düzenine ilişkin uygulamaların, yukarıda genel hatlarıyla değinilen 4857 sayılı İş Kanunu kapsamı dışında kalan, hak ve yükümlülükleri, çalışma yaşamını düzenleyen diğer kanunlar içerisinde yer alan çalışanları da dikkate alan bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kısacası adil geçiş politikaları kapsamında çalışma yaşamına ilişkin hayata geçirilmesi planlanan uygulamalarda ve düzenlemelerde başta dönüşüm sürecinden en çok etkilenen gruplar olmak üzere tüm sektörlerde, kayıtlı veya kayıt dışı ekonomilerde yer alan, kentsel veya kırsal alanlardaki tüm çalışanların hak ve çıkarları dikkate alınmalıdır.

37 Bu anlamda, Uzaktan Çalışma Yönetmeliği ile 2021 yılında düzenleme altına alınan uzaktan çalışmanın, doğayı koruyarak, düşük karbonlu, yenilenebilir ve enerji dostu ulaşım yöntemlerini, atık minimizasyonu ve çevre dostu malzeme ve su kullanımını, uzun ömürlü geri dönüştürülebilir iş ekipmanları ile makine ve aletlerin öncelikli kullanılmasını ve sürdürülebilirliğin benimsenerek düzenlenmesi ve yürütülmesi gerekir. Aksi durumda uzaktan çalışmanın emisyonları azaltması ve ekolojik olarak sürdürülebilirliği sağlaması mümkün görünmemektedir (Uncular, 2022a: 271-272). Ayrıca uzaktan çalışmanın adil geçiş sürecinde alternatif bir çalışma şekli olup olmayacağı yönündeki görüş için bkz. Uncular, 2021.

38 Örneğin; işverenin ekolojik olarak tahribatı bir haklı sebeple fesih nedeni olarak, işçinin iş yerindeki ekolojik tahribatı ise geçerli sebeple fesih kapsamında değerlendirilebilir (Uncular, 2022a: 275).

Adil Geçiş İçin Sendikal Hakların Bütünlüğü: Örgütlenme Özgürlüğü, Toplu Pazarlık ve Grev Hakkı

Adil geçişin tarihsel süreç içerisinde sendikal bir talep olarak ortaya çıktığı dikkate alındığında, dönüşüm sürecinde emek yönlü politikaların devreye alınabilmesi adına sendikalara önemli sorumluluklar düşmektedir. İklim değişikliği politikaları, sürece ilişkin bilincin ve farkındalığın artırılmasında sendikaların kilit rol üstlenecekleri alanlar arasındadır³⁹. Ayrıca yukarıda çalışma yaşamına ilişkin düzenlemeler kapsamında dile getirilen birçok önerinin hayata geçirilmesi, mevzuat oluşturulmasının zorluğu dikkate alındığında, zaman istemektedir. Dolayısıyla bu önerilerin sendikalar tarafından toplu sözleşme hükümlerine dâhil edilmeleri çok daha hızlı bir yapılanma sürecini beraberinde getirebilecektir. Bu ise toplu iş sözleşmelerinin adil geçiş politikaları açısından öncü bir rol üstlenmesi gerekliliğini bir kez daha açığa çıkarmaktadır. Aynı zamanda sendikalara, iş kolları bazında sektörel analizlerin yapılması ve adil geçiş istişare komisyonlarında bilgi paylaşılması açısından da sorumluluk düşmektedir. Ancak sendika temsilcileri, sendikaların adil geçişle ilgili ihtisas komisyonlarında etkinliklerinin oldukça düşük olduğunu da vurgulamaktadırlar.

Bu doğrultuda sendikaların toplu iş sözleşmelerine ekleyecekleri koruyucu maddelerin yanında, toplu iş hukuku mevzuatında yapılacak değişiklikler de sendikalara yol gösterici ve destekleyici olabilecek niteliktedir. Toplu sözleşme yetkisinin iş kolu, işletme ve iş yeri barajlarına bağlı olması, iş yeri ve işletme toplu sözleşmeleri haricinde iş kolu düzeyinde ve ulusal düzeyde toplu sözleşmelerin kanunen mümkün olmaması, alana ilişkin başlıca sorunlar arasındadır. Görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcileri, adil geçiş politikalarının toplu sözleşmeler aracılığıyla hayata geçirilebilmesi için bu kapsamda toplu pazarlık mekanizmalarının mevcut hâlinin Türkiye’de değiştirilmesi gerektiğine dair beklenti ve eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bu anlamda özellikle iş kolu kapsamında, ulusal düzeyde adil geçiş politikalarını dikkate alan toplu sözleşmelere duyulan ihtiyaç görünür hâle gelmiştir.

İşçi sınıfının halihazırda karşı karşıya oldukları sorunların çözümünde, adil geçiş tartışmalarının, doğrudan somut bir çözüm üretmeyeceğine dair yaygın bir görüşün varlığı da sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmelerde dikkat çekmiştir. Ayrıca, kayıt dışı istihdamın yüksekliği ve sendikalaşma oranlarının düşüklüğü sebebiyle de adil geçiş politikalarının uygulanmasının zorluğuna dikkat

39 İş gücü ve doğanın birbirinden ayrı düşünülmemesinin toplu pazarlık sürecinin de önemli bir konusunu oluşturduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu yöndeki görüş ve ülke örnekleri için bkz. Gutiérrez and Tomassetti, 2020: 5 vd. Sendika temsilcileri ile yapılan görüşmeler sonucunda da benzer bir görüş ortaya çıkmış; emek mücadelesi ile ekolojik mücadelenin bir arada yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

çekilmiştir. Kısacası Türkiye’de gerek iş gücü piyasasına ilişkin gerekse sendikal hareket kapsamındaki mevcut sorunların çözümüne dair taleplerin çoğunun adil geçiş tartışmaları açısından da önem arz ettiği üzerinde durulmuştur. **Bu anlamda görülmüş sendika temsilcileri, çalışma yaşamına ilişkin mevcut sorunları ve sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin mevcut engelleri ortadan kaldırmadan adil geçiş gündemini tartışmaya açmanın çok da etkili olmayacağı yönündeki görüşlerini beyan etmişlerdir.**

Toplu pazarlık müzakerelerine adil geçiş politikalarının konu ve kapsam çerçevesinde dâhil edilmesi sendika temsilcileri tarafından üzerinde durulan konulardan olmuştur. Bu doğrultuda; çalışma sürelerinin kısaltılması, işçilerin eğitimleri, üretimin duracağı veya dönüşümün gerçekleşeceği birimlerdeki çalışanların başka alanlara veya birimlere yönlendirilmesi, toplu işten çıkarmalar halinde sosyal plan sistemleri ile diğer koruyucu mekanizmalara yönelik düzenlemelerin toplu pazarlık süreçlerine dâhil edilmesi, sendika temsilcilerinin önerileri arasında yer almıştır. Ayrıca her iş kolundaki veya her iş yerindeki özgün sorunların yine bu bağlamda, o alandaki toplu pazarlık süreçlerine dâhil edilmesi gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Bu anlamda teknik ihtiyaçlardan, işin organizasyonuna kadar her bir adımın ayrı ayrı ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca toplu pazarlıktan sorumlu sendika uzmanlarının da adil geçiş konusunda gerekli eğitimleri almaları ve farkındalıklarını artırmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Bunun yanında sendika uzmanlarıyla birlikte sendika yöneticileri ve üyelerinin de farkındalık ve bilinç düzeylerini artıracak gerekli eğitimleri almaları, iklim örgütlerinin toplantı ve etkinliklerine katılımlarının sağlanması gerekliliğine değinilmiştir.

Adil geçiş politikaları kapsamında etkin bir araç olarak ele alınabilecek mekanizmalardan bir diğeri de 6356 sayılı Kanunun 2. ve 33. maddeleri kapsamında düzenlenen çerçeve sözleşmeleridir⁴⁰. İlgili düzenlemeler doğrultusunda çerçeve sözleşmeler,

Ekonomik ve Sosyal Konsey’de temsil hakkı bulunan işçi ve işveren konfederasyonlarına üye işçi ve işveren sendikaları arasında, mesleki eğitim, işçi sağlığı ve iş güvenliği, sosyal sorumluluk ve istihdam politikalarına ilişkin sözleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sözleşmelerin isteğe bağlı olarak ve iş kolu düzeyinde bağlanabilmesi mümkündür. Sözleşmenin bağlanması için tarafların Ekonomik ve Sosyal Konsey’de temsil edilmesi yeterli olup, Bakanlık tarafından verilecek yetki şartı aranmamaktadır. Bu doğrultuda çerçeve sözleşmeler, içerik ve kapsam açısından adil geçiş politikalarının gündeme getirilmesi anlamında önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Ancak Ekonomik ve Sosyal Konsey’de temsil şartı, öncelikle ilgili konseyin atıl yapısı dikkate alındığında, işleyiş açısından önemli bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bunun yanında ilgili düzenleme nedeniyle, konseyde temsil edilmeyen konfederasyon üyesi sendikalara yönelik sözleşme özgürlüğünün önüne geçildiği de belirtilmelidir. Ayrıca çerçeve sözleşmelerin toplu iş sözleşmesi niteliği taşıması ve normatif bir etkiye sahip olmaması, konuyla ilişkili çok daha somut araçlara olan ihtiyacın devam etmesine de neden olmaktadır. Ancak yine de ilgili sözleşmeler, işletilebilmeleri hâlinde adil geçiş alanında “kapsamı geniş politika belgeleri” mahiyetinde önemli bir yere sahip olabilecek niteliktedirler. Sendika temsilcileri de özellikle çerçeve sözleşmelerle iş yeri ve işletme düzeyinden iş kolu düzeyine kadar genişleyen bir boyutta adil geçiş ile uyumlu toplu pazarlık sürecinin önemine değinmişlerdir.

6356 sayılı Kanun, çerçeve sözleşmelere ilaveten Cumhurbaşkanlığı onayı ile toplu iş sözleşmesinin teşmiline de olanak tanımaktadır. Bu kapsamda, iş yerinin kurulu bulunduğu iş kolunda en çok üyeye sahip sendikanın yapmış olduğu toplu iş sözleşmesinin, o iş kolunda toplu iş sözleşmesi bulunmayan iş yeri ve iş yerlerine teşmil edilmesi mümkündür. Adil geçiş politikalarına yönelik düzenlemelere yer veren toplu iş sözleşmelerinin teşmil vasıtasıyla farklı iş yeri ve iş yerlerine uygulanması da bu kapsamda ele alınabilecek alternatiflerdendir. Ancak

40 Bu konudaki benzer görüş için bkz. Uncular, 2022a: 275-276; Uncular, 2022b.

teşmilin, Cumhurbaşkanı onayına ve Yüksek Hakem Kurulu görüşüne tabi olması, örnek bir toplu iş sözleşmesi kıstasından ziyade, ilgili iş kolunda en çok üyeye sahip sendika tarafından bağtlanan sözleşmenin dikkate alınması gibi unsurlar, mevcut uygulamada çok sayıda sorunu ve soruyu beraberinde getirmektedir. Teşmilin etkin bir mekanizma olarak gündeme getirilmesi, bahsedilen temel sorunların çözümünü dikkate alan bir tartışma ihtiyacını da ortaya çıkarmaktadır.

Sendikaların özellikle iş yeri ve işletme düzeyinde adil geçiş tartışmalarını somut bir şekilde gündeme getirebilmeleri ve bu kapsamda somut politikaları görünür kılmaları açısından sendika temsilcilerinin rolleri de son derece önemli hâle gelmektedir. Bu doğrultuda sendikalar tarafından alınacak inisiyatif önemli olmakla birlikte, sendikal hak ve özgürlükler kapsamında sendika temsilcilerine yönelik yasal düzenlemelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Dolayısıyla 6356 sayılı Kanununun 27/3. maddesinde düzenlenen sendika temsilcilerinin görevlerini, adil geçiş politikalarını da gözeterek yeniden ele almak alternatif öneriler arasındadır. İlgili kanun kapsamında, mevcut düzenleme doğrultusunda sendika temsilcilerinin iş yeri ile sınırlı olmak kaydıyla işçi talep ve dileklerini dinlemesi ve şikâyet ve sorunlarını çözümlenmesi, işçiler ve işveren arasında sağlıklı bilgi akışının sağlanması, işçilerin hak ve çıkarlarını gözetmesi ve uygun çalışma koşullarının uygulanmasına yardımcı olma görevleri bulunmaktadır. Yapılacak değişikliklerle, sendika temsilcilerinin tüm bu görevleri arasına, çalışma koşullarının iklim değişikliği ve dolayısıyla da adil geçiş politikalarına ilişkin görev tanımlarının da eklenmesi yerinde olacaktır.

Türkiye’de grev hakkının sadece toplu iş sözleşmesi yapılması sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar kapsamında mümkün olması, “Siyasi amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, iş yeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler”in yasa dışı kabul edilmesi, işçilerin adil geçiş taleplerini kolektif bir şekilde dile getirmelerinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Bunun yanında kamu çalışanlarına grev hakkı tanınmaması ve grev yasaklarına ilişkin düzenlemeler de adil geçiş talebinin etkin bir şekilde dile getirilmesini engelleyen unsurlar arasındadır. Bu anlamıyla grev hakkının etkin bir şekilde kullanılmasına ilişkin düzenlemeler hem örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakkı bağlamında sendikal hakların bütünlüğünün sağlanabilmesi adına hem de adil geçiş talebinin kolektif haklar temelinde dile getirilmesi noktasında oldukça önemli bir yere sahip olacaktır (Uncular, 2022a: 276).

Yaşanan dönüşüm sürecinde, işçilerin haklarının korunması, adil ve insana yakışır işlerde çalışmalarının sağlanması bakımından sendikalar oldukça önemli bir görev üstlenmektedir. Sendika temsilcileri adil geçişin reaktif politikalar yerine proaktif önleyici politikalarla ele alınmasının yerinde olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda sendikalar, öncelikle toplu iş sözleşmeleri ve çerçeve sözleşmeler ile adil geçiş politikaları kapsamında koruyucu düzenlemelerin oluşturulmasına müdahil olmalıdırlar. İş yeri komiteleri ve temsilcilikler aracılığıyla işçilerin adil geçiş politikaları ve dönüşüm süreçleri hakkında farkındalık ve bilinçlerinin artırılması, gerek sendika özelinde gerekse işverenle ortak olarak eğitim modüllerinin geliştirilmesi, örgütlü olunan iş yerlerinde adil geçiş politika belgelerinin oluşturulması, kabul edilmesi ve yaygınlaştırılması, adil geçiş politikalarına yönelik ölçülebilir verilerin toplanması ve bu veriler ışığında politikaların geliştirilmesi vb. konular, sendikaların sürece doğrudan dâhil olabilecekleri alanlar arasındadır. **Bunun yanı sıra, adil geçiş, sendikalarca bir örgütlenme politikası olarak da ele alınmalıdır.** Özellikle örgütlenmesinde güçlük çekilen gruplara ulaşılması açısından etkin adil geçiş politikalarının gündeme alınması, örgütlenmede kolaylaştırıcı bir nitelik de taşıyacaktır. Bu kapsamda görüşülen sendika temsilcileri, gençlerin iklim sorunlarına yönelik algılarının yüksek olduğuna dikkat çekmiş, sendikaların iklim politikalarını önemseyen bir strateji belirlemeleri doğrultusunda gençlerin örgütlenmelerini açısından adil geçiş tartışmalarının önemli bir yere sahip olabileceğine değinmişlerdir.

Adil Geçiş Tartışmalarında Sosyal Diyalogun Janus Yüzü: Taraflar Arası Çok Boyutlu İş Birliği

Bir müzakere zemini oluşturan ve karşılıklı bilgi alışverişi adına son derece önemli olan sosyal diyalog mekanizmalarının Türkiye’de sorunlu bir alan olduğu sendika temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Sendika temsilcileri, sadece adil geçiş üzerinden değil, herhangi bir sorunun çözümünde de sosyal diyalog mekanizmalarının işlemediğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda sendikaların bir sosyal taraf olarak yetkilendirilmesi ve adil bir zeminde sermaye ile müzakere imkânlarının oluşturulması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Süreçten işçilerin daha az etkilenmesi adına, işin öznesinin politika ve kanun oluşturma süreçlerinde fiilen yer almasının önemine dikkat çekilirken, kanun oluşturma süreçlerinde soruna ve alana hâkim tarafların yer almasının oluşturulacak olan düzenlemelerde, teknik hataların oluşmasını da engelleyeceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda örgütlülüğün önemi de özellikle vurgulanarak ortak bir mücadelenin daha adil bir zemin hazırlayacağı belirtilmiştir. Hem diyalog süreci hem de sendikaların bu talebi sahiplenmesi açısından, sendikaların, kendi içlerinde oluşturacakları bir dayanışma ağına olan ihtiyaç da dikkat çekilen konular arasında yer almıştır.

Görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcileri, belirli durumlarda işçilerin dönüşümün talep edildiği alanlarda işlerini kaybetme korkusuyla dönüşüme

karşı çıkmalarını, hatta sendikaların da bu yönde bir refleksi ortaya koymalarını, odaklanılması gereken bir alan olarak işaret etmişlerdir. Bu anlamdaki direnci kırmak için demokratik ve politik bir dönüşümü mümkün kılmak için önemini vurgulamışlardır. Ortak bir zeminde makul ve kabul edilebilir bir alternatifini işaret etmenin oldukça önemli bir ihtiyaç olduğunun altını çizen sendika temsilcileri, bu bağlamda ekoloji hareketine de önemli bir rol düşüğünü ve akılcı bir ekoloji hareketinin işçi örgütleri ve işçi sınıfının taleplerini gözetten bir yerden mücadeleye bakmasının anlamlı olacağını ifade etmişlerdir. Birbirini tamamlayan talepler üzerine kurgulanmış bir ittifak ve mücadele hattına duyulan ihtiyaca dikkat çekilmiştir. Adil geçiş meselesinin doğru bir şekilde ele alınmasının, bahsedilen kapsamda bir ittifaka yönelik önemli adımların atılmasını beraberinde getireceği de sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmeler kapsamında vurgulanmıştır. Sendika temsilcileri, hak temelli ekoloji örgütleri ile belirli konularda iş birliği noktasında keşif edileceklerini, ancak proje bazlı örgütlerle iş birliği konusunda sorun yaşadıklarını belirterek, bu paralelde ekoloji örgütleri ile çok daha yoğun bir tartışmanın ve mutabakatın sağlanmasının önemini ön plana çıkarmıştır. Ortak bir aklın bu şekilde oluşturulması ihtiyacı vurgulanmıştır. İklim örgütleri ile emek örgütlerinin iş birliği gerçekleştirmelerinin fiili koşullarda mümkün olabilmesi adına, iklim örgütlerinin talep ve önerilerinde emek politikalarını gündeme getirmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca

meslek örgütleriyle de bir dayanışmanın son derece önemli olduğu ifade edilmiş, çok boyutlu bir dayanışma perspektifi ortaya konulmuştur.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Bakımından Adil Geçiş

Çalışma yaşamı açısından işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin önlem ve düzenlemeleri, adil geçiş politikalarından bağımsız bir şekilde okumak mümkün değildir. Özellikle 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında yer verilen; işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması, mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerinin düzenlenmesine ilişkin amaçların, fiziki iş yerinin dışında doğal çevreden bağımsız olarak benimsenemeyeceği belirtilmelidir. Bunun yanında iklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanacak dönüşüm kapsamında çalışma yaşamına içkin bir şekilde ortaya çıkabilecek sağlık ve güvenlik riskleri karşısında işveren sorumluluklarının açık bir şekilde yasal zeminde ifade edilmesi ve tanınması son derece önemlidir. Dolayısıyla bahsedilen dönüşüm süreçlerine özgü riskler bağlamında işverenin işçi sağlığı ve iş güvenliği anlamında sorumluluğunun sınırları 6331 sayılı Kanun kapsamında daha geniş bir şekilde ifade edilmelidir. Aynı zamanda Kanun'un 5. maddesinde yer alan risklerden korunma ilkelerine, 6. maddesinde yer alan işçi sağlığı

ve iş güvenliği hizmetlerine, 10. maddesinde yer alan risk değerlendirmesine, 19. maddesinde yer alan çalışanların yükümlülüklerine, 20. maddesinde yer alan çalışan temsilciliğine ve 22. maddesinde yer alan iş sağlığı ve güvenliği kuruluna ilişkin düzenlemelerin de adil geçiş sürecinde işçilerin korunmasına ilişkin hükümlerle güncellenmesi yerinde olacaktır. Ayrıca, Kanun'un 16-18. maddeleri arasında yer alan çalışanların bilgilendirilmesi, eğitimi, görüşlerinin alınması ve katılımına ilişkin hükümlerin de iş yerlerinde ve çalışma yaşamının bütününde iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilirliği kapsayacak şekilde genişletilmesinin, adil geçiş sürecine katkı sağlayacağı ifade edilebilir. İş yerinde çalışanların adil geçiş süreci hakkında bilgilendirilmeleri, bu doğrultuda işçilere danışmanlık ve rehberlik sağlanması, adil geçiş politikaları ve dönüşüm süreçlerine ilişkin işçilerin farkındalık ve bilinç düzeylerinin artırılması, bu alandaki beceri ve yetkinlikleri ile karar alma süreçlerine katılımının sağlanması gerekliliği de somut öneriler arasında yer almaktadır⁴¹.

Adil geçiş politikaları kapsamında yukarıda bahsedilen işçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamaları arasında en dikkat çekici hususlardan biri de risk değerlendirmeleridir. Şöyle ki, risk değerlendirmesi iş yerindeki risk ve tehlike faktörlerinin belirlenmesi açısından son derece önemlidir. İklim değişikliği sebebiyle iş gücü piyasasında ve sektörel düzeyde ya-

pılacak değişikliklerde yeni tehlike ve risk faktörlerinin ortaya çıkması muhtemeldir. Bu nedenle risk değerlendirmesi uygulamaları adil geçiş sürecinde daha önemli hâle gelecektir. Kanunda yapılacak düzenlemelerde, bu anlamda yeni çalışma sistemini de içerecek şekilde risk değerlendirme hükümlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yaşanan dönüşüm süreci kapsamında yeni üretim araçlarının ve üretim süreçlerinin gündeme gelecek olması, bu yeni iş düzenlerine ve süreçlere adaptasyon bağlamında eğitimi de önemli bir işçi sağlığı ve iş güvenliği alanı olarak gündeme getirmektedir.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği açısından adil geçiş sürecinde yapılabilecek düzenlemelerden bir diğeri de iş yerlerinde oluşturulan komite, temsilcilik, koordinasyon kurulu gibi yapıların adil geçiş sürecini de gözeterek şekilde ele alınmasıdır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği kapsamında oluşturulacak kurul ve komite benzeri organların, dönüşüm süreçleriyle bağlantılı bir şekilde adil geçiş politikalarını desteklemeleri ve geliştirmeleri yönünde uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda özellikle iş sağlığı ve güvenliği kurulu kurma yükümlülüğü olan iş yerlerinde, bu kurulların, adil geçiş politikaları kapsamında risk değerlendirmelerinin gerçekleştirilmesi, önleme planlarının oluşturulması ve telafi mekanizmalarının hayata geçirilmesi adına sorumluluk almaları sağlanmalıdır. İlgili kurulların bulunmadığı iş yerlerinde ise adil geçiş politikalarına ilişkin kurulların oluşturulması ve bu kapsamda gerekli çalışmaların gerçekleştirilmesi son derece önemlidir.

Yeterli düzeyde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin alınmaması nedeniyle ortaya çıkabilecek risk ve tehlikelerin varlığı hâlinde, çalışanların, çalışmaktan kaçınma hakları adil geçiş politikaları temelinde de ele alınmalıdır. Bu durumda, iklim değişikliği ile mücadele kapsamında yaşanan dönüşüm nedeniyle iş yerinde yaşanacak acil bir durumun veya tehlikenin varlığı hâlinde de çalışanların çalışmaktan kaçınma hakları güvence altına alınmalıdır. Belirtmek gerekir ki işçi sağlığı ve iş güvenliği ile doğrudan ilgili olarak 6331 sayılı Kanun hükümlerinin ve alana özgü yö-

netmeliklerin adil geçiş politikalarına uyarlanabilir olması oldukça önemlidir.

Sosyal Güvenlik Hakkında Adil Geçiş

Sosyal güvenlik uygulamaları, çalışma yaşamında ortaya çıkabilecek risk ve tehlikelere karşı sigortalılara gelir güvencesi sağlamaktadır. Bu açıdan adil geçiş süreci değerlendirildiğinde, sosyal güvenlik mevzuatı kapsamında yapılabilecek değişiklikler ve yenilikler oldukça önemli olmakla birlikte maalesef sınırlı kalmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde, adil geçiş politikaları kapsamında yapılacak değişiklikler bağlamında işsizlik sigortasına yönelik düzenlemeler ilk aklı gelen alanlardandır. Bu anlamda, işsizlik sigortasından yararlanma koşullarında iklim değişikliği ile mücadele sürecinde yaşanan dönüşüm nedeniyle iş ilişkileri sona eren sigortalıların da kapsama alınmasına dair özel bir hükmün eklenmesi yerinde olacaktır. Ayrıca, işsizlik sigortasından yararlanmak için gerekli olan prim ödeme koşulunun ve sigortalılık süresinin de yaşanan dönüşüm nedeniyle işlerini kaybedecek sigortalılar açısından esnetilerek kolaylaştırılması gerekmektedir. Böylelikle yaşanan dönüşüm süreci nedeniyle işlerini kaybeden sigortalıların gelir kaybı kısa süreliğine de olsa karşılanmış olabilecektir. Bununla birlikte üretimin azalması veya durması kaçınılmaz olan alanlarda işçilerin hak kayıplarının önüne geçilebilmesi adına işveren ve devletin ortak katkı sağladıkları kısa çalışma ödeneği ve/veya nakdi ücret desteği tazminatı vb. uygulamaların da dikkate alınması oldukça önemlidir. Ayrıca dönüşümden etkilenen alanlarda çalışan işçilerin emeklilik haklarını elde etmeleri anlamında (prim ödemesi, sigortalılık süreci, prim gün sayılarında) kolaylaştırıcı düzenlemelerin tartışmaya açılması ve iş güvencesine zarar vermeyecek şekilde konunun gündeme alınması gerekmektedir. Görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcileri, bu kapsamda mevcut emeklilerin sosyal haklarının ve gelirlerinin düşük olmasının, onların istihdamda kalmalarına neden olduğunu dile getirmişler ve bu anlamda istihdam olanaklarının etkin kullanılabilmesi adına emeklilerin mevcut haklarının geliştirilmesi gerekliliğini de vurgulamıştır.

41 Benzer yöndeki görüş için bkz. Uncular, 2022a: 275.

Sendika temsilcileri ile yapılan görüşmeler doğrultusunda işsizlik sigortasına ilişkin değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da işsizlere ilişkin yapılacak desteklerdir. Türkiye’de oluşturulan ihtisas komisyonundaki fonların ve teşviklerin, süreçte işsiz kalacak işçiler için kullanılması gerektiği de ifade edilen görüşler arasındadır. Aynı zamanda iş yerlerinin teknik anlamdaki dönüşümünün gerçekleştirilmesi ve mesleki eğitim faaliyetleri için de fonun kullanılabilirliği belirtilmiştir.

Sosyal yardım mekanizmalarının dikkate alınması, bu doğrultuda özellikle işçiyi değil ailesini de gözeten bir şekilde insana yakışır yaşam koşullarını garanti altına alacak yardım mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve bu mekanizmaların muhtaçlık kültürünü derinleştirmeden bir hak niteliği taşıması son derece önemlidir. İş ilişkisi sona eren işçinin ve ailesinin prim ödeme şartı aranmaksızın genel sağlık sigortası imkânlarından, yeni bir iş bulana kadar süresiz bir şekilde faydalanmasının koşulları da oluşturulmalıdır. Bu koşullar çalışma hakkı yanında sağlık ve yaşama hakkıyla da doğrudan ilişkili bir nitelik sergilemelidir. İş kaybı yaşayan işçilerin iş arama süreçlerinde mağdur duruma düşmemeleri adına devlet tarafından kendilerine makul bir süre kapsamında iş arama desteği sağlanması, bu dönemdeki gelir kayıplarını telafi edici diğer alternatif mekanizmalar arasında dikkate alınabilecek önerilerdendir.

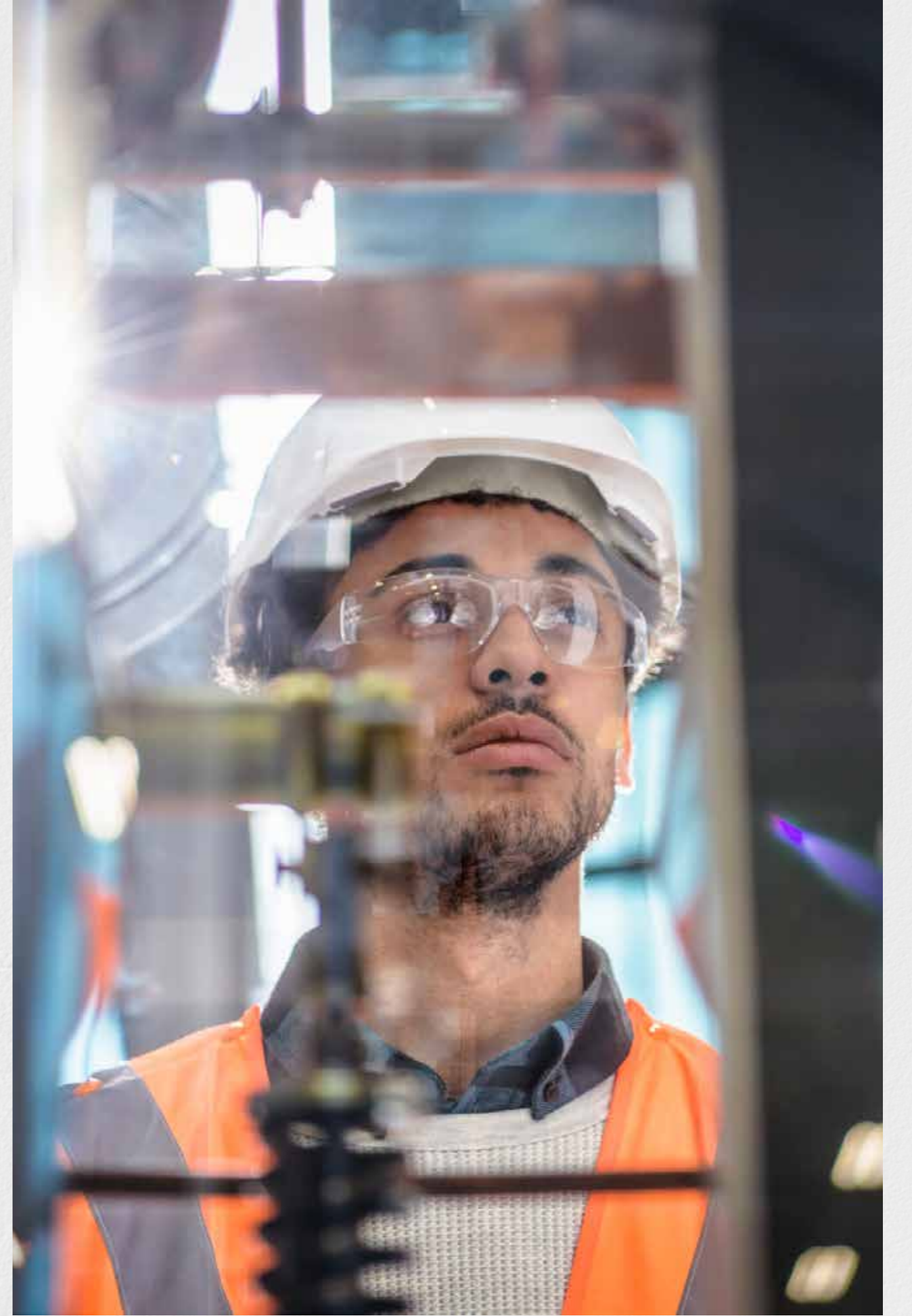
Avrupa’da sıklıkla üzerinde durulan adil geçiş fonlarına yönelik tartışmalara, Türkiye’de, görüşme gerçekleştirilen sendika temsilcilerinin mesafeli yaklaşıtları dikkat çekmiştir. Adil geçiş fonlarına yönelik sendikalar tarafından dile getirilen kaygılardan birisi, bu fonların sosyal güvenliği tesisi yerine işletmelerin veya sermaye kesiminin teşviki için kullanılması olmuştur.

Mesleki Eğitim ve Mesleki Yeterlilikler Alanında Yapılabilecekler

Adil geçiş sürecinde yeni işlerin ortaya çıkacağı ve bu tür işleri yapacak kalifiye çalışanlara ihtiyaç duyulacağı bir gerçektir. Sektörel bazdaki değişiklikler

ve yenilikler iş gücü piyasasının aktörlerinde de bir değişimi beraberinde getirecektir. Bu nedenle yeni çalışma düzeninde ihtiyaç duyulabilecek nitelikte iş gücünün eğitilmesi de son derece önemli hâle gelmektedir. Dolayısıyla, uluslararası gelişmeler paralelinde mesleki eğitimin yeşil işler, çevre dostu teknolojik işler, iklim işleri gibi alanlarda geliştirilmesi veya güncellenmesi ele alınabilecek alternatifler arasındadır. Mesleki eğitim programlarına, söz konusu değişimi içerecek meslekler ve çalışma alanları da dâhil edilmeli, sürece uzman iş gücü oluşturulması konusunda gerekli çabalar gösterilmelidir. Özellikle süreçten yakından etkilenecek işlerde, mesleki eğitim zorunluluğu getirilerek, adil geçiş sürecinde iş gücü ve iş verimi kayıplarının önüne geçilebileceği dikkate alınmalıdır.

Yukarıda değinilen öneriler temelinde, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve İŞKUR arasında gerçekleştirilecek iş birlikleri son derece önemlidir. Bu iş birlikleri vasıtasıyla geliştirilecek uygulamalar somut adil geçiş politikalarının hayata geçmesini de kolaylaştıracaktır. Ayrıca benzer iş birliklerine dönüşüm sürecinin çok daha hızlı yaşanacağı bölgeler dikkate alınarak yerel yönetimlerin de dâhil edilmesi gerekmektedir. Tüm bunların yanında, İŞKUR tarafından, istihdama erişim ile ilişkili olarak; dönüşüm sürecinden etkilenecek işçilere yönelik iş başı garantili eğitimlerin gündeme alınması, işe başvuru sistemleri ve iş arama kanallarında bu konuya özel düzenlemeler yapılması, önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası bu işçilerin istihdama erişimleri adına kolaylaştırıcı politikalar üretilmelidir. Ayrıca özel politika gerektiren gruplar arasında yer alan gençler, göçmenler, kadınlar ve engelliler gibi grupların bu anlamda özel mekanizmalarla desteklenmesi sağlanmalıdır. Özellikle kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlar kapsamında etkin mekanizmaların oluşturulabilmesi adına proaktif bir yaklaşımla pilot projelerin devreye sokulması tartışılmalıdır. İŞKUR haricinde, özellikle dönüşümden doğrudan ve hızlı bir şekilde etkilenmesi muhtemel olan bölgelerde ilgili mekanizmaların yerel yönetimler aracılığıyla devreye sokulması da dikkate alınmalıdır.

SONUÇ

Adil dönüşüm ve adil geçiş tartışmalarının, sendikalara ve işçilere çok daha iyi, anlaşılır ve gelecekteki beklentileri açıklayıcı bir şekilde anlatılabilmesi son derece önemlidir. Bu kapsamda geliştirilecek olan eğitim programları ile farkındalık ve bilinçlendirme kampanyaları bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu farkındalık ve bilinçlendirme kampanyalarının bir diğer katkısı ise halihazırda sendikaların çalışma ve örgütlenme hakkına⁴² ilişkin řu anda ele aldıkları ve çözümü için mücadele ettikleri sorunların, adil geçiş tartışmalarıyla da ilişkilendirilmesi, dolayısıyla adil geçişin diğer sorun alanlarıyla bütünleşik bir konu olarak ele alınması şeklinde olacaktır.

Gerek literatür taraması gerekse sendika temsilcileri ile gerçekleştirilen görüşmeler doğrultusunda adil geçişe ilişkin taleplerle genele dair taleplerin birbiri ile örtüştüğü dikkat çekmiştir. Çalışma hakkı ve örgütlenme hakkı üzerinden konunun değerlendirilmesinin son derece önemli olduğu ve bu anlamda taleplerin birbirinden ayrılmayacağı, bütüncül bir talep ve politika tartışmasının söz konusu olması gerektiği görülmüştür. Türkiye’de iklim adaleti ile toplumsal adaleti bir arada tartışma talebi sendika temsilcileri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de işçi sınıfının ve sendikaların halihazırdaki sorunlarının çözümüne yönelik talepler, somut bir zeminde adil geçiş gündeminin tartış-

maya açılabilmesi açısından da son derece önemlidir. Etkin olmayan sosyal diyalog mekanizmasının, uzun çalışma saatlerinin ve düşük ücretlerin varlığı nedeniyle dönüşüm sürecinin zorlu geçeceği yönündeki görüşler sendikalar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu anlamda, sorunlu olan alanların dönüşüm sürecinde güvencesizliği daha da derinleştireceğine dair kaygı oldukça yüksektir.

Aynı zamanda adil geçişe ilişkin talepler arasında, özellikle kamu eli ile sosyal politika önlemlerinin ön plana çıkarılması, çalışma yaşamına ilişkin yasal düzenlemelerden, aktif ve pasif iş gücü politikalarına kadar tüm alanlarda devletin düzenleyici ve müdahale edici bir rol üstlenerek sürecin tertibinde aktif katkı sunması ve gerçekleştirilen düzenlemeler vesilesiyle yeni istihdam alanlarının güvence temelinde oluşturulması gerekliliği dile getirilmelidir. Adil geçişe ilişkin taleplerin gerçekleştirilmesi için konu kesişimsel bir boyutta hem iklim hem de istihdam sorunu olarak değerlendirilmelidir. Konunun, bütüncül bir yaklaşımla, iklim örgütleri ve sendikalar ile ortak bir iş birliği içerisinde ele alınması gereklidir. Dönüşüm sürecinde, sendikalar aracılığıyla uygulanacak adil geçiş eğitim programlarıyla, kapanan ve iş kayıpları yaşanan ya da yaşanması muhtemel olan alanlara özgü eğitimlere öncelik verilmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur.

⁴² Bu kapsamda çalışma şekillerinden toplu iş sözleşmelerine, çalışma sürelerinden kıdem tazminatı ve güvenceli istihdama erişime vb. çok geniş bir sorun alanı anlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arı, İ., Yılmaz, R. F., Üstünişik, B., Rahmanlar, M., Altınsoy, S. Arlı Yılmaz, S., Dilekli, S. ve Bulut, M. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu, Strateji ve Bütçe Geliştirme Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Sur-durulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf (28.02.2022).
- B-Team (2022), Who We Are?, <https://bteam.org/who-we-are/mission> (27.02.2022).
- Burrow S. (2020a), A New Social Contract Can Rebuild Our Workplaces and Economies After COVID-19, <https://sharanburrow.medium.com/a-new-social-contract-can-rebuild-our-workplaces-and-economies-after-covid-19-82b52e510ec3> (24.04.2021).
- Burrow S. (2020b), Climate and Employment Proof Our Future — A Vision For A Post-Pandemic World, <https://sharanburrow.medium.com/climate-and-employment-proof-our-future-a-vision-for-a-post-pandemic-world-32fddf17660f> (24.04.2021).
- Campaign against Climate Change (2014), One Million Climate Jobs – Tackling the Environmental and Economic Crises (Third Edition). Ed. J. Neale, The Marstan Press Ltd. https://www.campaigncc.org/sites/data/files/Docs/one_million_climate_jobs_2014.pdf (12.11.2022).
- CAN Europe (2019), İklim Dostu Bir Ekonomiye Adil Dönüşüm Nasıl Gerçekleşebilir? Fosil Yakıtı Merkezli Enerji Üretiminden Düşük Karbonlu Adil Geçişin Örneklerle Açıklanması, Bilgilendirme Raporu, https://www.caneurope.org/content/uploads/2019/12/TR_JTbriefing_Final_16.12.pdf (09.11.2022).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012), Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı, BMS Matbaacılık, Ankara, https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/eduardosya/iklim_Degisikligi_Uyum_Stratejisi_ve_Eylem_Plani.pdf (08.11.2022).
- Degryse, C. (2016), Digitalisation of Economy and Its Impact on Labour Markets, Working Paper, 216.02, ETUI, Brussels.
- EI (2020), COVID-19: Educators Call for Global Solidarity and A Human-Centred Approach to The Crisis, <https://www.ei-ie.org/en/detail/16723/covid-19-educators-call-for-global-solidarity-and-a-human-centred-approach-to-the-crisis> (27.04.2021).
- ETUC (2021), ETUC Resolution on The Roadmap for The ETUC Work on The Conference on The Future of Europe, <https://www.etuc.org/fr/node/20409> (28.02.2022).
- Farell, C. and Stano, M. (2017), Is Renewable Power Reaching The People and Are The People Reaching The Power? Creating A Just Transition From The Ground-up, <https://mountainscholar.org/handle/10217/183731> (27.02.2022).
- Galgoczi, B. (2018), Just Transition on The Ground: Challenges and Opportunities for Social Dialogue, European Journal of Industrial Relations, Vol. 26(4), 367-382.
- Green Job Alliance (2022), A Trade Union Guide to Just Transition, <https://greenerjobsalliance.co.uk/courses/a-trade-union-guide-to-just-transition-background/a-trade-union-guide-to-just-transition/> (27.02.2022).
- Gutiérrez, J. E. and Tomassetti, P. (2020), Labour and Environmental Sustainability Comparative Report, ADAPT University Press, https://agreement.adapt.it/wp-content/uploads/2020/11/comparative_report_agreement_final.pdf (13.11.2022).
- Güler, C. (2019), Kapitalist Üretim Sürecinin Teknolojik ve Ekolojik Dönüşümüne Zahirî Bir Arayış Olarak Adil Geçiş, Dünya Yeniden Şekillenirken 2, Ed. U. Taştekin, Y. Bürke ve C. Ağcabey, NotaBene Yayınları, İstanbul.
- Healy, N. and Barry J. (2017), Politicizing Energy Justice and Energy System Transitions: Fossil Fuel Divestment and A "Just Transition", Energy Policy, Vol.108, 451-459.
- Heffron, R. J. and McCauley, D. (2018), "What is The 'Just Transition'?", Geoforum, Volume: 88, 74-77.
- Henry, M. S., Bazilian M. D. and Markuson, C. (2020), Just Transition: Histories and Futures in A Post-COVID World, Energy Research and Social Science, Vol. 68, 1-4.
- Hergüner, Ü., Tuncel, D., Oğuzülgen, M. ve Tor, Z. (2020), Turkey Law and Practice, Energy Oil And Gas, Chambers Global Practice Guides, <https://herguner.av.tr/wp-content/uploads/2020/09/Chambers-Partner-Oil-Gas-Chapter-2020-1.pdf> (13.11.2022).
- Hergüner, Ü., Tuncel, D. ve Tor, Z. (2019), Turkey,

The Environment and Climate Change Law Review (Third Edition), Ed. T. L. Garrett, Law Business Research Ltd., United Kingdom, <https://herguner.av.tr/wp-content/uploads/2019/02/LBR-The-Environment-and-Climate-Change-Law-Review.pdf> (13.11.2022).

ILO (2015), Guideline for A Just Transition Towards Environmentally Sustainable Economies and Societies for All, ILO Office, Geneva.

ILO, IOE and ITUC (2008), Green Jobs: Towards Decent Work in A Sustainable, Low Carbon World, Worldwatch Institute, Washington.

IndustriALL (2016), Wining A Just Transition to A Sustainable Economy, <https://www.industriall-union.org/winning-a-just-transition-to-a-sustainable-economy> (28.02.2022).

IndustriALL (2017b), The Challenge of Industry 4. and The Demand for New Answers, IndustriALL, Brussels.

ITUC (2010), Resolution on Combating Climate Change Through Sustainable Development and Just Transition, 2nd World Congress, Vancouver.

ITUC (2016a), ITUC Frontlines Briefing: Climate Justice COP22 Special Edition, ITUC, Brussels.

ITUC (2017b), Just Transition: A Report for the OECD, Just Transition Centre, Brussels.

ITUC (2018b), Climate Justice and Industrial Transformation, <https://www.ituc-csi.org/climate-justice-and-industrial?lang=en> (28.02.2022).

ITUC (2021c), New Social Contract: Five Workers' Demands for Recovery and Resilience, <https://www.ituc-csi.org/new-social-contract-five-demands?lang=en> (24.04.2021).

ITUC (2022), Just Transition Centre, <https://www.ituc-csi.org/just-transition-centre?lang=en> (28.02.2022).

İklim Şurası (2022), Komisyon Tavsiye Kararları (25 Şubat 2022), <https://iklimsurasi.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf> (09.11.2022).

JTA (2022), What Is Just Transition, Just Transition Alliance, <http://jtalliance.org/what-is-just-transition/> (27.02.2022).

Karakaya, E. (2016), Paris İklim Anlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (1), 1-12. DOI: 10.30803/adusobed.188842

Kenfack, C. E. (2018), Changing Environment Just Transition and Job Creation: Perspectives From South, CLASCO, Buenos Aires.

Kohler, B. (2016), COP21 ve Ötesi, <https://www.petroil-is.org.tr/haber/cop21-ve-otesi-10224> (28.02.2022).

petroil-is.org.tr/haber/cop21-ve-otesi-10224 (28.02.2022).

Labour Network for Sustainability (2022), Just Transition- Just What is It?, A Joint Project of Labour Network for Sustainability and Strategic Practice, <https://www.labor4sustainability.org/uncategorized/just-transition-just-what-is-it/> (28.02.2022).

Newell, P. and Mulvaney D. (2013), The Political Economy of Just Transition, GJ The Geographical Journal, Vol.179, No:2, 132-140.

Olsen, L. (2010), Supporting A Just Transition: The Role of International Labour Standards, International Journal of Labour Research, Vol.2, Issue.2, 293-318.

Özyer, B. (2016), Hiçbir Çalışanın Geride Kalmaması için Adil Geçiş, EKOIQ, Şubat 2016, Sayı:60, Karbon Nötr Yayınları, İstanbul.

Rising, J., Dumas, M., Dicker, S., Propp, D., Robertson M. and Look, W. (2021). Regional Just Transitions in the UK: Insights from 40 Years of Policy Experience, https://media.rff.org/documents/UK_Report_-_with_Appendix.pdf (04.11.2022).

Rosemberg, A. (2010), Building A Just Transition: The Linkages Between Climate Change and Employment, Climate Change and Labour: The Need for "Just Transition", International Journal of Labour Research, Vol.2, Issue.2, ILO Office, Geneva.

Rosnick, D. (2013), Reduced Work Hours as a Means of Slowing Climate Change, Center for Economic and Policy Research, <https://cepr.net/documents/publications/climate-change-workshare-2013-02.pdf> (13.11.2022).

Simas, M., Wiebe, K. S. and Sodersten, C. J. (2022), Türkiye'de İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi Politikalarının Sosyal ve İstihdam Etkileri: Yeni İşler Değerlendirme Modelinin Türkiye'ye Uygulanması, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_852774.pdf (07.11.2022).

Stavis, D. and Felli R. (2015), "Just Transitions: Origins and Dimensions" CLR News, No.4/2015, 14-22.

Stavis, D. and Felli R. (2020), Planetary Just Transition? How Inclusive and How Just?, Earth System Governance, Volume 6, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589811620300240> (28.02.2022).

Ticaret Bakanlığı (2021), Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021, <https://ticaret.gov.tr/data/60f-1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf> (08.11.2022).

TUAC (2017a), Our Jobs, Our Planet: Trade Union Statement to The G7 Submit, Bologna, Italy, June 2017, <https://tuac.org/news/jobs-planet-trade-unions-confirm-commitment-climate-action-ahead-g7-environment-summit/> (28.02.2022).

TUDCN (2019), The Contribution of Social Dialogue to The 2030 Agenda: Promoting a Just Transition Towards Sustainable Economies and Societies for All, TUDCN, Brussels.

TUED and Rosa Luxemburg Stiftung (2018), Trade Unions and Just Transition: The Search for Transformative Politics, TUED, New York.

TÜİK (2022), Turkish Greenhouse Gas Inventory 1990-2020, <https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EV-CED/tr/%C3%87evreVe%C4%B0klim/%C4%B0klimDe%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi/UlusalSera-Gaz%C4%B1EmisyonEnvanteri/Belgeler/Ek-1.pdf> (07.11.2022).

UN (2015), Paris Agreement, https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (28.02.2022).

UN (2018), Silesia Declaration on Solidarity and Just Transition. <https://unfccc.int/> (28.02.2022).

UN (2021).Glasgow Climate Pact. <https://unfccc.int/> (28.02.2022).

Uncular, S. (2022a), Workers' Right in the Era of Climate Crisis: An Analysis About Turkey, Labour Law and Ecology (263-292), Ed. C. C. Javega, Thompson Reuters Aranzandi.

Uncular, S. (2022b), Can Collective Agreements Play a Role Against the Climate Crisis?, Futures of Work. Bristol University Press, Issue 21-22, <https://futuresofwork.co.uk/2022/02/10/can-collective-agreements-play-a-role-against-the-climate-crisis/> (13.11.2022).

Uncular, S. (2021), Is Remote Work an Ecological Alternative?. Social Europe. <https://socialeurope.eu/is-remote-work-an-ecological-alternative> (13.11.2022).

UNFCCC (2017), Labour and the Environment: A Natural Synergy, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7448/-Labour%20and%20the%20Environment%20A%20Natural%20Synergy-2007739.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (28.02.2022).

Wang, X. and Lo, K. (2021), Just Transition: A Conceptual Review, Energy Research & Social Science, Volume 82, 1-11.

White, D. (2019), Just Transitions/Design for Transitions: Preliminary Notes on A Design Politics for

A Green New Deal, Capitalism Nature Socialism, Vol.31, Issue.2, 20-39.

İnternet Kaynakları

<https://climateinstitute.ca/publications/managing-a-just-transition-in-denmark/>

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=TR>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_17

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en

<https://www.iklimhaber.org/adil-donusumun-temelinde-iklim-adaleti-yer-aliyor/>

<https://iklimsurasi.gov.tr/>

<https://iklimsurasi.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf>

<https://www.akib.org.tr/tr/faaliyetler-avrupa-yesil-mutabakati-aym-yatirim-plani-ve-adil-gecis-mekanizmasi.html>

https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/brochure_4_v2.pdf

<https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/services/climate-change/task-force-just-transition/final-report.html>

<https://www.canada.ca/en/natural-resources-canada/news/2021/07/canada-launches-just-transition-engagement.html>

<https://www.gov.scot/groups/just-transition-commission/>

https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_828536/lang-tr/index.htm

<https://www.inovasyon.org/images/makaleler/kitaplar/yesilavrupamutabakati.pdf>

<https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>

<https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/financing-a-just-transition/>

<https://www.rncanengagenrcan.ca/en/collections/just-transition>

<https://www.rff.org/publications/reports/german-just-transition-a-review-of-public-policies-to-assist-german-coal-communities-in-transition/>

<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>

https://www.usimp.org.tr/uploads/UPF21/sibel_tuzun.pdf

<https://www.wri.org/update/spains-national-strategy-transition-coal-dependent-communities>

Sendikalar ve Adil Geçiş

Mevcut Durum, Potansiyel ve Kısıtlar

Global Climate Strike
Küresel İklim Grevi